

Bir Pragmatik Eylem Düşüncesi Olarak Taarruz Ruhu ve Atatürk'ün Taarruzi Söylemi*

Spirit of Attack as a Thought of Pragmatic Action and Daring Discourse of Atatürk

Özgür KÖRPE** - Hikmet KIRIK***

Öz

Stratejik kültürün makro çevresel analizinde, tarih öncelikli bir yer edinmiş durumdadır. Stratejik kültürün tarihsel analizi açısından da güç kullanma biçimleri öncelikli sorunsalı oluşturduğuna göre, tarihsel stratejik kültür analizlerinde “taarruzilik” ve “tedafüilik” nisbi bir öncelik ve ayrıcalık kazanmaktadır. Bahse konu dikotominin görece dinamik yanını oluşturan taarruzilik, Batı literatüründe “cult of offensive” şeklinde ifade edilmektedir. Stratejik kültürdeki taarruzi ve tedafüi eğilimler tartışması, Türk stratejik kültürünün yabancı olduğu bir alan değildir. Çeşitli yazarlar Türk stratejik kültüründe de benzer bir dikotomiyi taarruz/savunma ya da cüret/temkin tanımlamalarıyla tespit etmiştir. Öte yandan Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün söyleminde de “taarruz ruhu” olarak yer bulan pragmatik eğilim, bu araştırmanın sorunsalını teşkil etmektedir. Bu çalışmada Türk Stratejik kültüründeki taarruzilik, Atatürk'ün kendi yazdığı eserleri ile söylev ve demeçleri üzerinden analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Stratejik kültür, Taarruz ruhu, Stratejik pragmatizm, İçerik analizi, Atatürk.

* Bu makale, ilk yazarın doktora tezinin ilgili bölümünden oluşturulmuştur.

** Dr. Öğc., Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: okorpe@yildiz.edu.tr.

*** Doç.Dr., İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, e-posta: hikmetk@istanbul.edu.tr.

Geliş Tarihi/Received: 02.08.2018

Kabul Tarihi/Accepted: 25.10.2018

Abstract

In the macro-peripheral analysis of strategic culture, history has gained a primary position. Since forms of use of force constitute a primary problematic in terms of historical analysis of strategic culture, “aggression” and “defensiveness” gain a relative priority and privilege in the historical analysis of strategic culture. The aggression, which constitutes the relatively dynamic side of the dichotomy, is expressed in the Western literature as “cult of offensive”. The controversy of strategic offensive and defensive tendencies in the strategic culture is not an area to which the Turkish strategic culture is unfamiliar. Various authors have also identified a similar dichotomy in the Turkish strategic culture by defining attack/defense or daring/temptation. On the other hand, the pragmatic tendency found in Gazi Mustafa Kemal Atatürk’s rhetoric as “the spirit of attack” constitutes also this research’s problematic. In this research, the aggression in the Turkish Strategic culture will be analyzed through Atatürk’s own writings, speeches, and statements.

Keywords: *Strategic culture, Spirit of attack, Strategic pragmatism, Content analysis, Atatürk.*

“Ordunun görevi, vatani çiğnemek isteyen düşmana karşı ayağa kalkmaktır. Bu kalkış, elbette olduğu yerde durmak için değil, düşmana atılmak için olursa kalkışılmış olmaya değer.”

Giriş

Hun Hakanı Attila’ya atfedilen “Ben ve milletim Tanrı’nın kırıbacıyız. Tanrı, yeryüzünde adaleti yaymak için bizi gönderdi”¹ söyleminden de görüleceği üzere, taarruz, Türk stratejik kültürünün, kadim söylencelerden bu yana rastlanan en belirgin olgularından biri

---

¹ Söylence, Batı orijinli “Ego sum flagellum dei” sözüne istinat etmesi bakımından bu araştırma için değerlidir. Bkz. Jordanes, *The Origin and Deeds of the Goths*, (Çev. C.C. Mierow), 1908, <http://people.ucalgary.ca/~vandersp/Courses/texts/jordgeti.html>, (Erişim Tarihi: 21.08.2018)

olarak göze çarpar. Osmanlı Devlet geleneğinde de taarruzi davranışın İslami nitelikli fütühat anlayışıyla devam ettiği görülür. Dahası, bu durumun zaman içinde Osmanlı-Türkiye karar alıcı davranışlarında “Türk Dünyasının Öncülüğü” ve “İslam’ın Bayraktarlığı” gibi söylemleri de yerleştiği ve Türk tarihi boyunca karar alıcı davranışlarını en baştan itibaren taarruzi karakterli olarak biçimlendirdiği ilk tahlilde ileri sürülebilir. Öte yandan, akademik yazındaki genel kabulün, 1699 Karlofça Antlaşması’ndan sonra Türk Stratejik Kültürü’nde tedafüi eğilimlerin ağırlık kazandığı yönünde olduğunu, yine başlangıçta hatırlatmakta yarar vardır. Karlofça’yı tedafüilik eğiliminde bir kırılma noktası olarak kabul edersek, Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupalı rakiplerinin görece taarruzi davrandıklarını ileri sürmek yanlış olmayacaktır. Nitekim, Orta ve Batı Avrupa devletlerinin, 16’ncı yüzyıldan itibaren giderek artan bir biçimde, zenginleştikleri, teknolojik kapasitelerini arttırdıkları, genişledikleri ve bu sürecin 19’uncu yüzyılda Emperyalizm olgusuna kadar evrildiği bilinen bir gerçektir. Taarruzilik bakımından bu diyalektik, anlamlıdır ; zira bu sayede taarruzilik kavramını iki genel bağlamda yorumlayabiliyoruz. Birincisi, taarruziliğin saldırgan niteliği, ikincisi ise varlığına ya da kazanımlarına karşı yönelebilecek tehditleri caydırmak için sergilenen stratejik tutumun taarruzi olmasıdır. Scobell, bu ikinci tutumu, Çin stratejik kültüründe “savunma kültürü”² olarak adlandırıyor. Biz ise, Scobell’in bu yaklaşımını araştırmanın çıkış noktası olarak seçmekle birlikte, Türkiye Cumhuriyeti stratejik davranışıyla belli noktalarda benzeştiğini düşündüğümüz ve ilerleyen bölümlerde detaylı olarak ele alacağımız benzer tutumu, Atatürk’ün söylemine dayanarak “taarruz ruhu” şeklinde adlandırmayı uygun buluyoruz.

Makro çevresel düzeyde kültürlenme süreci, bu sürecin verili kodları dışında, karar alıcının yaşadığı dönemin olayları ile ilişkilidir. Atatürk, kendi tarihsel koşulların içinde doğdu. Dolayısıyla o doğmadan önce zaten şekillenmiş bir makro çevre bulunmaktaydı.

---

² Andrew Scobell, *China’s Use of Military Force: Beyond the Great Wall and the Long March*, Cambridge University Press, New York, NY, USA, 2003, s. 15.

Öte yandan, Atatürk'ün büyüyüp geliştiği dönem, onun tarihsel çevresini de biçimlendirdi. Sözgelimi, Atatürk'ün çocukluğu ve erken gençliği Duyun-u Umumiye İdaresi, Osmanlı-Yunan Savaşı ve Makedonya Ayaklanmalarının; gençliği Balkanlar'da, Adalar Denizi'nde ve Kuzey Afrika'da büyük toprak kayıplarının yaşandığı 1908-1914 yıllarının; yetişkinlik dönemi ise Birinci Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyetin kuruluşunun biçimlendirdiği bir makro çevre içinde geçti. Atatürk'ün içinde bulunduğu bu makro çevrenin yanında; içinde yaşadığı toplumsal çevre ve nihayet kurumsal kimliğinin olduğu mikro çevre, onun stratejik kültürlenmesinin biçimlendiği diğer çevresel düzeyleri oluşturmaktadır. Her biri ayrı bir akademik araştırmanın konusunu teşkil edebilecek genişlikte olan bu düzeyler içinde Harbiye ve Erkân-ı Harbiye Mektebi ve meslek hayatının Osmanlı Ordusu'nda geçen ilk yılları, Atatürk'ün taarruzi söyleminin oluşumunu, diğer bir deyişle kültürlenmesini daha somut bir biçimde ortaya koyabilecek veriler sunuyor. Bunun en önemli öğelerinden biri, şüphesiz General Colmar von der Goltz'tur. Ünder ve Akcan gibi yazarlar tarafından da tespit edildiği üzere, dönemin tüm kurmay subayları gibi Atatürk'ün stratejik düşüncesinin biçimlenmesinde de von der Goltz'un etkilerini görmek mümkündür.³

Bu araştırmanın amacı, pragmatik bir eylem biçimi olarak Atatürk'ün taarruzi söylemini, kendi kaleme aldığı eserler üzerinden ortaya koymak, bu söylemin sözlü ve yazılı metinlerine yansımalarını görebilmektir. Daha kısa bir ifadeyle, bu araştırmanın amacı Atatürk'ün stratejik düşüncesinin oluşumundan ziyade, yansımalarını tespit etmektir. Bu nedenle, başlı başına bir araştırma konusu oluşturabilecek olan

---

³ Hasan Ünder, "30'ların Ders Kitaplarından ve Kemalizm'in Kaynaklarından Biri Millet-i Müsellaha ve Medeni Bilgiler", *Tarih ve Toplum*, C. 32, S. 192, Aralık 1999, 48-56, ss. 51-52; Hasan Ünder, "Goltz, Millet-i Müsellaha ve Kemalizm'deki Spartan Öğeler", *Tarih ve Toplum*, C. 35, S. 206, Şubat 2001, 45-54, ss. 49-51; Erol Akcan, "Colmar von der Goltz Paşa'nın Osmanlı Ordusu ve Asker-Sivil Aydınlar Üzerindeki Etkisi", *Tarihi ve Kültürel Yönleriyle II. Türk-Alman İlişkileri Uluslararası Sempozyumu*, Julius-Maximilians-Universität, Würzburg/Almanya, 14-17 Kasım 2013.

Atatürk'ün kültürlenme süreci bu makalenin sınırlılıkları dışında tutulmuş; bunun yerine kültürlenmesine etki eden makro/toplumsal/mikro (kurumsal) çevrelerden bilgi düzeyinde bahsedilmiştir.

Akademik literatürdeki yaygın görüşe göre, stratejik kültürün tanımlanması ve operasyonelleştirilmesi argümanı Leites, George, Holsti ve Walker tarafından geliştirilen Operasyonel Kod Analizi (OKA) yapısına oldukça yakındır. Walker, Schafer ve Young'a göre de, Johnston'un stratejik kültürün yüksek strateji tercihlerini yönelttiğine dair tespiti, OKA'nın mantığıyla uyumludur.⁴ Bahse konu bu uyumluluğu; tıpkı Leites'in Politbüro ve Bolşevizm, Johnston'un *parabellum* ve Konfüçyüs karşıtlığında olduğu gibi;⁵ bu çalışmada da Mufti'nin cüret ve temkin,⁶ Karaosmanoğlu'nun⁷ taarruzilik ve tedafüilik argümanlarını operasyonel kod yapısını kullanarak test etmeyi mümkün kılmaktadır. Bununla birlikte, Leites operasyonel kodu esasen bir karar alıcıya bağlı psiko-kültürel bir yapı, "siyasi strateji kavramlaştırması" ve Bolşevik doktrinindeki davranış kuralları olarak tanımlamıştır.⁸ Zannımızca, Leites'in Sovyet liderler üzerinde yaptığı analizin "Bolşevizm inancı" sonucuna ulaşması; inançlar ve normlar içeren kültürel bir yapı olarak stratejik kültürün, karar alıcıların inançlarınca yansıtıldığını göstermektedir. Öyleyse bir liderin operasyonel kodu, onun inançlarının ve davranışlarının stratejik kültürlenmesindeki normlar ve inançlar içinde yer alıp almadığını görebilmek maksadıyla analiz edilebilir.

⁴ Stephen G. Walker, Mark Schafer, and Michael D. Young, "Profiling the Operational Codes of Political Leaders," in *The Psychological Assessment of Political Leaders: With Profiles of Saddam Hussein and Bill Clinton*, ed. Jerrold M. Post, University of Michigan Press, Ann Arbor, 2003, 215-245, s. 219.

⁵ Nathan C. Leites, *Operational Code of the Politburo*, RAND Corporation, New York, NY, USA, 1951; Nathan C. Leites, *A Study of Bolshevism*, Free Press, Glencoe, Scotland, UK, 1953; Alastair I. Johnston, *Cultural Realism: Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, USA, 1995.

⁶ Malik Mufti, *Daring and Caution in Turkish Strategic Culture: Republic at Sea*, Palgrave Macmillan, New York, NY, USA, 2009.

⁷ Ali L. Karaosmanoğlu, "The Evolution of the National Security Culture and Military in Turkey", *Journal of International Affairs*, Fall 2000, Vol. 54 (1), 199-216.

⁸ Leites, *Study of Bolshevism...*, ss. 13-16.

Araştırmanın çıkış noktasını teşkil eden taarruzilik ve tedafüilik argümanları üzerinden ele alındığında, felsefî ve araçsal (enstrümantal) operasyonel kod inançları ve tutumları bağlamında iki tür stratejik kültürden söz edilebilir. Saldırgan stratejik kültür, yüksek bir kuvvet uygulama ihtiyacı gösterir. Liderler, çatışmayı uluslararası anarşi altında kalıcı olarak görür. Özellikle büyük kazançlar için umut vadeliyorsa, kuvvet kullanımına ilişkin herhangi bir taktik veya strateji mazur ve hatta gerekli görülür. Böylece saldırgan strateji ve taktikler, savunmacı ve uzlaştırmacı olanlara baskın gelir. Çatışma ve şiddeti yönetmek için diplomatik çabalar yerine askerî operasyonlar önceliklidir. Askerî operasyonlarda, hızlı ve topyekûn kazanma stratejileri/taktikleri tercih edilir.

Tedafüi stratejik kültürde, bireyler çatışmanın geçici olduğu daha barışçıl bir dünya görür. Bağlanma ihtiyacını daha da vurgular ve liderlerin erdemlerine ya da gelişmeleri kontrol edebilme yeteneklerine dayanan barışçıl çözüm fırsatları konusunda iyimserdirler. Stratejiler esneklik, ancak mümkün olduğunda kuvvet kullanımından kaçınılır. Savunmacılık vurgulanır ve savaşlar yalnızca doğru bir neden için ve ancak son çare olarak kullanılır. Bu nedenle, savunmacı ve uzlaştırmacı strateji ve taktikler, saldırgan olanlara baskın gelir. Tedafüi stratejik kültüre göre, herhangi bir askerî operasyondan önce, mutlaka müzakereler yapılmalıdır. Yine de kuvvet uygulanması gerektiğinde ise, tercih sıralaması, sınırlı bir güç kullanımı, müzakere yapılması ve ilk fırsatta ateşkesin sağlanması şeklinde olacaktır. Johnston'un parabellum paradigmasına göre stratejik tercihlerin öncelik sıralaması şu şekildedir: Saldırgan/yayılmacı Strateji > Savunma Stratejisi > Uzlaşmacı Strateji.⁹ “Bir devletin revizyonist veya genişlemeci politik hedefleri varsa, saldırgan/yayılmacı stratejiyi savunma amaçlı stratejiye tercih eder”.¹⁰ Diğer taraftan, Johnston, güvenlik alanında Neorealist dengeleme davranışı gibi düşük zorlama politikalarını ise,

---

⁹ Johnston, *Cultural Realism...*, s. 113.

¹⁰ Age, 113.

uzlaşmacı stratejik tercihler olarak sınıflandırmaktadır.¹¹

**Tablo 1: Holsti/Walker Tipolojisine Göre
Lider Tiplerinin Genel Davranışları.**

<u>TİP A</u> Çatışma geçicidir. ZAYIF SAVUNMACI Yatıştırma > Kilitlenme > Hükmetme > Uzlaşma	+ (P-1/I-1) Liderin Samimiyeti ve İş birliği	<u>TİP C</u> Çatışma geçicidir. GÜÇLÜ SAVUNMACI Yatıştırma > Hükmetme > Kilitlenme > Uzlaşma
(P-4A)	Liderin Tarihsel gelişim üzerindeki kontrolüne olan inancı	(P-4B)
Hükmetme > Yatıştırma > Kilitlenme > Uzlaşma Çatışma kalıcıdır. ZAYIF TAARRUZİ (SAVUNMACI REALİZM) <u>TİP DEF</u>	Liderin kendisine ve diğerine atfedilen düşmanlık ve çatışma (P-1/I-1) -	Hükmetme > Kilitlenme > Yatıştırma > Uzlaşma Çatışma geçicidir. GÜÇLÜ TAARRUZİ (SALDIRGAN REALİZM) <u>TİP B</u>

¹¹ Uzlaşmacı strateji, diğer düşük zorlama eylemleri arasında öncelikle, diplomasi, siyasi ticaret, ekonomik teşvikler, gücünün takibi (bandwagoning), dengeleyici ittifak davranışlarını kapsar. Ayrıntılı bilgi için bkz. Johnston, *Cultural Realism...*, ss. 112-113.

Hem savunmacı, hem de saldırgan stratejik kültürler stratejik tercihlerin bakımından farklılaşsalar da, her ikisinin de zayıf ve güçlü biçimleri vardır. Bir savunmacı lider tip A (zayıf) ya da tip C (güçlü) davranışlarını sergileyebilir, ancak her iki durumda da diplomatik yöntemlerde ya da güvenlik tedbirlerinde tedafüi bir profil çizecektir. Diğer taraftan ortalamanın altında bir taarruzi lider daha iş birliği davranıp Savunmacı Realizm ile ilişkili olarak tip DEF davranışlarını sergilerken; güçlü bir taarruzi lider, Saldırgan Realizm ile ilişkili olarak tip B inançlarını sergileyecektir (Tablo 1).

Holsti/Walker tipolojisinde dört temel inancın her birini sergileyen bir lider bulunabilir. Hatırlanacağı üzere, Holsti/Walker tipolojisindeki yatay eksen, liderin tarihsel gelişim üzerindeki kontrolüne olan inancı göstermektedir (P-4). Pozitif düşey eksen, samimiyeti ve iş birliğini; negatif düşey eksen ise bir liderin kendisine (I-1) ve diğerine (P-1) atfedilen düşmanlığı ve çatışmayı temsil etmektedir. Holsti/Walker tipolojisi içinde yer alan bu temel operasyonel kod inançlarının yani P-4, I-1 ve P-1'in; "kendi" (P-4A, I-1) ve "diğer" (P-4B, P-1) göstergeleri bulunur. Kendini bir çeyrek alanda konumlandırmak, liderin stratejik tercihlerini ortaya koyar.

Bilindiği üzere, OKA, siyasi alanda başkaları üzerindeki güç kullanımının teşhis edilmesine ve liderin politik güç kullanımı hususundaki kişisel temayülüne odaklanır.¹² "Buradaki manasıyla güç; direniş, tehdit ve cezalandırmanın olumsuz yaptırımlarına karşı otoritenin, etkinin ve ödülün olumlu motifleri de dahil olmak üzere, siyasi evrendeki kendi ve diğeri arasındaki çeşitli kontrol ilişkilerinin karşılıklı etkileşimidir".¹³ Bu araştırmadaki operasyonel kod analizi, otomatik bilgisayar yazılımları ile OKA'da yaygın olarak kullanılan VICS¹⁴ sözlüğünden yararlanılarak yapılmıştır. VICS sözlüğündeki temel alınan

¹² Stephen G. Walker, Mark Schafer, and Michael Young, "Systematic Procedures for Operational Code Analysis", *International Studies Quarterly*, Vol. 42/1, March 1998, 175-190, s. 179.

¹³ Agm, s. 118.

¹⁴ VICS: *Verbs in Context System*.

fiiller, WEIS kelime ve fiil taksonomisinde yer alan çatışma ve iş birliğine ilişkin geçişli fiillerdir.¹⁵ Bunlar, otomatik VICS sözlüğünde 40.000'den fazla gramer formuna genişleyen yaklaşık 750 fiildir.

OKA yazılımı, kendi mesajlarının “ben”, “biz”, “biz”, “bizim” gibi çoğunlukla kullanılanları içeren bir sözlük sunar. Ancak Atatürk'ün metinlerindeki kendi atıflarının bunlarla sınırlı tutulması durumunda analizin eksik kalması riski bulunmaktadır. Bu nedenle, “Türkiye”, “Türk Halkı” ve “millet”, “ordu”, “ordumuz”, “yüksek heyetiniz” gibi ifadeler de kendi atıfları olarak alınmıştır. Diğer taraftan VICS sözlüğü, Türkçe kelimeleri içermediği için, seçilen Atatürk metinlerinin İngilizce tercümelerinden yararlanılmış; ancak İngilizce çevirilerin orijinal anlamları birebir karşılayamayacağı değerlendirilerek, benzer bir analiz Türkçe metinler üzerinden başka bir veri analiz yazılımında da yapılmıştır. Bu analizde WEIS taksonomisinin temel fiilleri bu kez Türkçe'ye çevrilerek bahse konu yazılımda kodlanmıştır. Gerek VICS sözlüğünde, gerekse Büyük Türkçe Sözlük'te 16 bu fiillerin yanı sıra İngilizce, Türkçe ve Osmanlı Türkçesindeki eşanlamlı kelimeler ve benzer diğer fiiller, yazılımı oluşturmadan önce tespit edilerek analize dahil edilmiştir. Böylece aynı konuda iki farklı programda ve iki dilde analiz yapılmak suretiyle OKA sonuçlarının geçerliliği bir anlamda kuvvetlendirilmiştir.

Değinilmesi gereken önemli bir husus da, OKA'nın geçerliliğini arttırma yolunda alınan tedbirlerdir. Bu bağlamda, Atatürk'ün ile ilgili olarak dördüncü maddede yapılan içerik analizi bulgularının yapısal geçerliliği ile Mufti'nin Atatürk'ün “statükocu” ve “temkinli” olduğu iddiasının yakınsak geçerliliği, VICS'te yer alan dünya liderlerinin oluşturduğu norm grupla karşılaştırılarak test edilmiştir.

---

¹⁵ WEIS (*World Event/Interaction Survey*) taksonomisi, Charles McClelland tarafından “Dünya Olay/Etkileşim Etüdü” Projesi kapsamında geliştirilmiş, siyasi sorunlar sırasındaki olayların kodlanmasına ilişkin bir sistemdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Charles McClelland, *World Event/Interaction Survey, 1966-1978*, ICPSR (Inter-university Consortium for Political and Social Research) Nr. 5211, ICPSR Ann Arbor, MI, USA, January 1999.

¹⁶ Büyük Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2009.

Bu çalışmada, Atatürk'ün söylemindeki taarruzi yaklaşım, yorumlayıcı içerik analizi ile ele alınmıştır. Atatürk'ün davranışının analizinde, kaleme aldığı metinler ile 1919-1938 dönemindeki söylev ve demeçleri (bunlar bu çalışmada Temel Analiz Metinleri olarak adlandırılmıştır) ölçüm birimleri olarak kullanılmıştır. Bu kapsamda;

İmparatorluk subayı döneminin ele alındığı birinci grupta;

* *Zabit ve Kumandan ile Hasbıhal,*

* *Takımın Muharebe Eğitimi,*

* *Bölüğün Muharebe Eğitimi,*

* *Cumali Ordugâhı,*

* *Taktik Tatbikat Gezisi,*

* *Taktik Mesele Çözümü* adlı altı eseri incelenmiştir.

Milli Mücadele ve Cumhurbaşkanlığı dönemlerinin ele alındığı ikinci grupta;

* *Nutuk* ile

* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığınca hazırlanan *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri ve Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri* adlı derleme eserler incelenmiştir.

Taarruz Ruhuna ilişkin kodlama ve kodların ince ayar nitelikleri Tablo 2'de gösterilmiştir:

Tablo 2: Taarruz Ruhuna İlişkin Kodlama.

ATATÜRK'ÜN SÖZLERİNDEN ÇIKARILANLAR					
Hareket	Ölmek	Takip	Piyade	Kuvâ-yı	İntikam
İleri	Tevekkül	Takviye	Atılma	Akliye	Anâsır-ı
Süvari	Fütur	Heyet	Kalkma	Yiğitlik	Asliye
Taarruz	Ruh	Vatan	Maharet	Menâbî-i	
Taarruz	İmha	Beraber	Fedakârlık	Celadet	
Ruhu				Müşabaka	
				İbzâl	

Ancak hepsinden önce, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemindeki stratejik davranışa atfedilen bazı dikotomilerden yola çıkarak, “taarruz ruhu” kavramını, Avrosentrik “saldırı kültürü” ya da Sinosentrik “savunma kültürü” kavramlarından ayırmak gerekmektedir.

1. Dikotomileri Doğru Okumak: Türk Stratejik Kültüründe Pragmatik Eylem

Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki yıllarda, Avrupalı siyasi ve askerî elit arasında “saldırı” kavramı, bugünkü hayat görüşleriyle bağdaşmayacak bir biçimde popülerliğe sahipti. Sivil elitler ve toplum, saldırganlığın muharebede avantaj sağladığını ve saldırgan çözümlerin güvenlik sorunlarına yönelik en etkili yöntemler olduğunu düşünürken; askerler de saldırganlığı övüyor ve saldırgan doktrinleri benimsiyordu. Dolayısıyla, savaşa ilişkin mitler ve gerçekler arasındaki uçurumun tarihin hiçbir döneminde Birinci Dünya Savaşı öncesindeki kadar derin olmadığını söylemek iddialı olmayacaktır. Hafif silahlar, makinalı tüfekler, dikenli tel ve demiryolunun icadının bir sonucu olarak savunmacıların taarruz taraftarları karşısında kazandıkları avantaja rağmen, Avrupalılar artan bir şekilde taarruz edenin muharebe sahasında avantajı sağlayacağına ve savaşların kısa ve belirleyici şekilde sonuçlanacağına, Alman Şansölyesi Bethman Hollweg'in tabiriyle, “kısa fırtınalar”¹⁷ olacağına inanıyorlardı. Her birinde yeni savunma teknolojileri uygulanan Amerikan İç Savaşı'nın, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nin, Boer Savaşı'nın ve Japon-Rus Savaşı'nın tecrübeleri görmezden geliniyordu. Bunun yerine, Avrupalılar, hem savunanın avantajlarını, hem de taarruz edenin dezavantajlarını gizleyen bir grup politik ve askerî mitin peşine düştüler. “Bu zihniyet, Avrupalı büyük devletlerin her birinin 1892-1913 döneminde benimsediği saldırgan askerî doktrinleri şekillendirdi”¹⁸ Almanya'da ordu, taarruzu tiz ve sert ifadelerle yüceltti ve Alman toplumunu benzer

¹⁷ Lancelot L. Farrar, Jr., “The Short War Illusion: The Syndrome of German Strategy, August-December 1914”, *Militäergeschichtliche Mitteilungen*, No. 2, 1972, s. 40.

¹⁸ Stephen Van Evera, “The Cult of the Offensive and the Origins of the First World War”, *International Security*, Vol. 9 (1), Summer, 1984, 58-107, s. 59.

görüşlerle telkin etti. 1914 Alman harp planını hazırlayan General Alfred von Schlieffen “en iyi savunma taarruzdur” derken; ünlü yazar Friedrich von Bernhardi de saldırgan eylemin savunmacı modelden çok daha üstün olduğunu ve modern şartlar altında saldırı savaşının üstünlüğünün eskisinden daha fazla olduğunu ilan ediyordu.¹⁹ General August von Keim “taarruz, zaferi kazanmanın tek yolu olduğundan, Almanya taarruza yönelik olarak donatılmalıdır” iddiasında bulunurken, dönemin Alman Genelkurmay Başkanı General Helmut von Moltke de “en iyi savunma taarruzdur” sözünü onaylıyordu.²⁰ Bu yaklaşımlar, Belçika, Fransa ve Rusya’ya hızlı ve kesin sonuç alıcı taarruzları öngören ünlü Schlieffen Planı’nı doğurdu.

Aynı dönemde, Fransa’da da ordu, Liddell Hart’ın deyiimiyle, taarruzun erdemlerine takıntılı hale gelmişti ki, bu takıntı siviller arasında da yayılmıştı.²¹ Genelkurmay Başkanı Joffre’ye göre, Fransız ordusu artık taarruzdan başka kural tanımıyordu; diğer bütün kavramlar savaşın doğasına aykırı olduklarından reddedilmeliydi.²² Fransa Cumhurbaşkanı Clement Fallieres de “yalnızca taarruz Fransız askerlerinin atılganlığına uygundur, bizler düşmanın üstüne tereddüt etmeden yürümeliyiz”²³ diyordu. Dönemin Cumhurbaşkanlığı sarayında görevli Emile Driant, Fransa’daki genel görüşü şöyle özetliyordu: “İlk büyük muharebe tüm harbi belirleyecek ve savaşlar kısa sürecektir. Taarruz fikri ulusumuzun ruhuna işlemelidir.”²⁴

---

¹⁹ Terence Zuber, *Inventing the Schlieffen Plan: German War Planning 1871-1914*, Oxford University Press, Oxford, USA, 2003.

²⁰ Imanuel Geiss, *July 1914: The Outbreak of the First World War: Selected Documents*, W.W. Norton, New York, NY, USA, 1967, s. 357; Wallace Notestein and Elmer E. Stoll, *Conquest and Kultur: Aims of the Germans in Their Own Words*, U.S. Government Printing Office, Washington, D.C., 1917, akt. Van Evera, “The Cult of Offensive...”, s. 59.

²¹ B.H. Liddell Hart, *Through the Fog of War*, Random House, New York, NY, USA, 1938, s. 57.

²² John Ellis, *The Social History of the Machine Gun*, Pantheon, New York, NY, USA, 1975, ss. 53-55, akt. Van Evera, “The Cult of Offensive...”, s. 60.

²³ Barbara Tuchman, *The Guns of August*, Dell, New York, NY, USA, 1962, s. 51, akt. Van Evera, “The Cult of Offensive...”, s. 60.

²⁴ Agm, s. 60.

Mareşal Foch'un sözleriyle, Fransız ordusu "başarı için tek bir formül, tek bir dövüş öğretisi, yani düşmanın üzerine yürümek, ona ulaşmak ve onu yok etmek için kesin bir kararlılıkla gerçekleştirilen taarruzun belirleyici gücünü"²⁵ esas alıyordu. Diğer Avrupa devletleri ise aynı virüsün görece daha hafif belirtilerini gösteriyordu. Örneğin İngiliz Ordusu, taarruza karşı savunmanın gücünü sergilediği Boer Savaşı'ndaki tecrübelerine rağmen savunmacı stratejileri terk etti. General W.G. Knox, "Bir İngiliz için savunmada kalmak asla kabul edilebilir bir durum olmadığından savunma konusuna kafa yormayı gereksiz bulur" diye yazıyordu. General Haking ise taarruzun kazanacağından "göklerde bir güneş olduğu kadar emin" olduğunu söylüyordu.²⁶ Nihayet dönemin Osmanlı subaylarına büyük etkisi olan Colmar Freiherr von der Goltz da harpte başarının koşulları arasında "fethetme arzusunu" sayarken; gerek komutan, gerekse komuta ettiği ordu için fethetme arzusunun, diğer tüm başarı koşulları arasında en öncelikli yerde olduğunu vurguluyordu.²⁷ Bu noktada dönemin Osmanlı kurmayları üzerindeki etkileri bakımından von der Goltz'un görüşlerine biraz daha fazla yer vermekte yarar vardır.²⁸

"Şansın yardımı ve değerlendirme sonucunda taarruzi hal tarzını tercih eden asker mutludur. Muharebenin hedefi yani düşmanın savaşıma azim ve iradesinin kırılması ancak taarruzla sağlanabilir. Savunmayı tercih edenler dahi, savunmanın geçici olduğunu ve savunma durumunda bulunan tarafın da eninde sonunda taarruz edebileceğini, taarruza yine bir karşı taarruzla cevap verilebileceğini ve bu hususu hiçbir zaman gözardı etmeyeceğini bilirler. Bu ise son tahlilde savunan tarafın taarruzi olmasını gerektirir ve taarruza geçebileceği uygun zamanı kollamak demektir."

²⁵ Agm, s. 61.

²⁶ Agm, s. 61.

²⁷ Colmar Freiherr von der Goltz, *Das Volk in Waffen, Ein Buch über Heerwesen und Kriegführung unserer Zeit*, R.v. Decker, Berlin, 1883, s. 119.

²⁸ Agm, s. 216.

Goltz'un görüşleri bir ölçüye kadar savaşın doğası ile insanın doğası arasında özcü denebilecek bir ilişki üzerine oturuyor. Ayrıca bu anlayışta savaş esas itibarıyla tek yanlı bir eylemlilik halidir. Diğer bir deyişle, Goltz için savaş, iki düşman tarafın birbirleriyle karşılıklı varlık-yokluk mücadelesi içinde olması değil; fetih arzusunun tetiklediği bir eylemlilik haline, yani taarruza, edilgen bir karşı koyma sonucu ortaya çıkan durumdur. Kendi ifadesi ile savunan için "harp etmeye mahkum" denilebilir. Ona göre, harp etmek taarruz etmek demektir.

Birinci Dünya Savaşı'nın arifesinde, saldırganlığı öven bu popüler "taarruzi" söylemin, dönemin en seçkin diplomatik ve askerî alanyazını etkilediği görülüyor. Nitekim o dönemde önce Harbiyeli sonra da genç bir kurmay subay olarak, Mustafa Kemal'in de taarruzilik yazınına yakinen takip ettiğini, *Zabit ve Kumandan ile Hasbihâl* adlı eserinde görebiliyoruz. Savaş öncesi yıllarda dünya gündeminin kırılma noktalarından birisi olan 1904-1905 Rus-Japon Savaşını etüt eden Mustafa Kemal, Japonlar'ın galibiyetinde önemli faktörlerden birisinin taarruzi düşünce olduğunu tespit ederken şunu demektedir:

"Başarı elde etmek için en güvenilir vasıtanın taarruz olduğunu anlamamakta ısrar olunmaz, fakat taarruz ordusunu teşkil edecek milletin, Japonların "Kugekiseişin" dedikleri taarruz ruhuna²⁹ sahip olması lazımdır. İşte bu taarruz ruhu, (...) hepsinde bütün coşkuyla mevcut olduğundan dolaydır ki, narin Japonlar, iri yapılı Ruslara meydan okumuş ve onları ezmişlerdir."³⁰

Genç kurmay subay Mustafa Kemal Efendi'nin "taarruz ruhu" kavramlaştırmasının geçici bir heves olarak kalmadığını, hayatının ilerleyen dönemlerindeki farklı söylemlerinden gözlemlemek mümkündür.

Ancak Türkiye ve bu çalışmaya konu olması nedeniyle Atatürk özelinde saldırı kültürünü biraz daha farklı bir şekilde anlamak daha akla

²⁹ Orijinal ifade şekli; "fıkr-i taarruz"dur.

³⁰ Mustafa Kemal Atatürk ve Nuri Conker, *Zabit ve Kumandan-Zabit ve Kumandan ile Hasbihâl*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1981, s. 30.

yatkın görünüyor. Nitekim bu çalışma, “saldırı kültürü” kavramının Türkiye özelinde bir kavramsal tuzak teşkil ettiğini ve bunun yerine “taarruz ruhu” tamlamasının koyulması gerektiğini ileri sürmektedir. Zira “taarruz ruhu” kavramını, salt Batı literatüründe yer alan “saldırı kültürü” ya da orijinal biçimiyle “*cult of offensive*” üzerinden açıklamaya çalışmak, herhangi bir araştırmacıyı Atatürk'ün iktidarı süresince yayılmacı bir politika izlediği gibi hatalı bir sonuca ulaştırabilir.

Bu araştırma açısından doğru olan bağlam, Batı emperyalizmini sembolize eden “saldırı kültürü” değil, genel stratejiyi dinamik, proaktif ve kazanma odaklı hale getiren “taarruz ruhudur” ki, son tahlilde Atatürk'ün bunu askerî stratejisinin temeline yerleştirdiği görülmektedir. Dolayısıyla, her ne kadar taarruzi olmayı esas alan stratejik eğilim saldırı kültürü olarak adlandırılmışsa da dünya harplerinin arifesinde emperyal ve kapitalist saikler etrafında gelişen bu eğilimi, gerek yapısal gerekse araçsal olarak kuruluş dönemi Türkiye'sinde aramak hem bağlamsal, hem de analitik açıdan anlamlı olmayacaktır. Öyleyse Türkiye'nin stratejik kültürü için bir “taarruz ruhu” tanımlaması yapmak gerekmektedir. Üstelik “saldırı kültürü” ile “taarruz ruhu” arasındaki anlam ayrımını kesin çizgilerle ortaya koymak, Booth'un tabiriyle “kültür taassubuna”³¹ düşme riskini de minimize edecektir.

Öte yandan, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki savunmacı reel politik için Karlofça'nın milat olarak kabul edilmesi genel bir kabul görse de, bu dönüşümün akşamdan sabaha gerçekleşmediği de açıktır. Aksi takdirde, Osmanlı İmparatorluğu'nun son iki yüzyılında, kayıplarına yönelik telafi fırsatlarını kollayan hamlelerini ya da Millî Mücadele liderliğinin “Sevr koşullarıyla yetinmeyen” davranışını ve kazanımlarını açıklamak zor olurdu ki, bu çalışmanın amacı tam da bu davranışı açıklamaktır.

---

³¹ Ken Booth, *Strateji ve Kültür Taassubu* adlı eserinde yeni nesil stratejistleri kendi kültürel bağlamlarının düşüncelerini etkilememesi için uyanık olmaları konusunda uyarır. Ona göre, bir gözlemci kendisini kültürel koşullanmasından, fikrî yapısından ve kendisine aktarılan değerlerden tamamen soyutlayamaz. Booth “kültürel görelilik” kavramını, araştırmacı için bir bilimsel ayırım olarak belirler. Ken Booth, *Strategy and Ethnocentrism*, Holmes & Meier, New York, NY, USA, 1979, s. 16.

Daha önce yayımlanan bir araştırmada, Türk stratejik kültüründeki taarruzi ve tedafüi eğilimlere ilişkin tespit detaylı olarak ortaya konulmuştu.³² Karaosmanoğlu'nun Karlofça Antlaşması'nı referans noktası yaparak ortaya koyduğu kronolojik ayrımın³³ yanı sıra, Altunışık'ın dört yerleşik norm içine konumlandığı³⁴ bu dualite, Mufti tarafından “cüret ve temkin” şeklinde tanımlanmıştı.³⁵ Mufti'nin cüret ve temkin tespiti, bizi Erken Cumhuriyet dönemindeki stratejik karar alma davranışını daha isabetli tanımlamak için harekete geçirmesi bakımından değerlidir.

Mufti'ye göre, büyük ölçüde Mustafa Kemal Atatürk tarafından şekillendirilen “Cumhuriyetçi” görüş (yazar bunu Türkiye'nin baskın stratejik kültürü olarak adlandırır), dış dünyanın tehditkâr ve tehlikeli olduğunu ve yabancı düşmanların içerideki iş birlikçileri vasıtasıyla homojenliği ve birliği bozacağını iddia eder. Daha geniş bir ifadeyle, Mufti, Cumhuriyetçi stratejik kültürün, diğer bir deyişle baskın paradigmanın “statükocu” ve “temkinli” doğasına karşılık, dış dünyanın sunduğu fırsatları değerlendirmek isteyen “müdahaleci emperyal” yaklaşımın “karşı paradigmayı” oluşturduğunu ileri sürmektedir. Ona göre, somut olarak Cumhuriyetçi görüş jeopolitik statükoyu savunur ve revizyonu reddeder.³⁶ 1950'lerden itibaren kendisini gösteren “emperyal cüretkâr” görüş ise bunun tersine dış dünyanın fırsatlarla dolu olduğunu iddia eder ve revizyonu savunur. Dolayısıyla, Mufti, iç kaynaklı bu değişikliğin sebeplerini daha iyi anlayabilmek için Türk stratejik kültürüne bakmak gerektiğini iddia etmektedir. Mufti'nin baskın stratejik kültür yaklaşımı, olası sapmaları arızî bir durum olarak görmektedir. Aksi

³² Özgür Körpe, “Stratejik Kültür ve Güncel Kuramsal Tartışmalar”, *Güvenlik Stratejileri*, Sayı 24, 147-182, Aralık 2016.

³³ Ali L. Karaosmanoğlu, “The Evolution of the National Security Culture ...”, s. 201.

³⁴ Yazara göre, Türk Stratejik Kültüründe dört yerleşik norm bulunmaktadır. Bunlar statükoculuk, reelpolitik, karışmama, tarihsel acı tecrübeler algısıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Meliha Benli Altunışık, “Turkey's Security Culture and Policy towards Iraq”, *Perceptions*, Spring 2007, Vol. 12, 69-88, ss. 69-71.

³⁵ Malik Mufti, *Daring and Caution...*, s. 1.

³⁶ Age, s. 3.

takdirde, siyasa biçimlendirilmelerinde kültürün önemi yadsınmak durumunda kalır. Dolayısıyla rakip stratejik kültür paradigmaları arasında bir etkileşim ve gerilim olduğunu varsaymak gerekiyor ki; Mufti sapmaları arzî görmekle, bu çalışmanın da iddiası olan stratejik kültürün süreklilik niteliğine dolaylı olarak katkıda bulunmuş oluyor. Zira biz Mufti'nin “arızı” nitelemesini, “ince ayar” olarak adlandırıyoruz.

Mufti'nin Türk siyasal kültürüne dair “cumhuriyetçi/temkinli” ve “emperyal/cesur” nitelemeleriyle kavramlaştırdığı ikili karşıtlık genel olarak Batılılaşma ya da Modernizm karşısındaki tarihsel kırılmayı da yansıtır. Aslında, bu iki tarihsel blok arasında Cumhuriyet'in kuruluşundan başlamak üzere bugüne kadar süren örtük ya da açık bir rekabet ve gerilim olduğu da genel kabul gören bir yaklaşımdır.

Bu çalışma, Mufti'nin yaklaşımının gerek önerilen kavramsal araçlar gerekse de bu kavramlara dayalı çözümlemenin açıklayıcı niteliğini göz ardı etmemekle birlikte, yeni bir kavram seti üzerinden daha açıklayıcı bir yaklaşımın mümkün olduğu görüşüne dayanıyor. Çalışmanın spesifik hedefi, Mufti'nin çözümlemesindeki iki temel zaafiyet noktasına işaretlerle farklı bir çözümleme çerçevesi önermektir.

İlk eleştiri noktası, Mufti'nin Atatürk'ün karar süreçlerini etkileyen paradigmatik inançları, değerleri ve sembolleri yani kısaca kültürel sosyalleşmesini, Gray'in deyimiyle “kültürlenmesini” görmezden gelmesidir. Nitekim Mufti'ye göre, stratejik kültür paradigmalarının veya karşı paradigmaların geniş ölçekte liderlerin mizaç, yeterlilik ve vizyonlarına bağlı olduğu iddiası, yazarın eserinin başka bir temel retorik sorunsalına daha işaret ediyor: Kurumun analiz potansiyeline sahip kafa karıştırıcı etkisi ya da siyasi liderler tarafından kültürel retoriğin ve sembollerin bilinçli manipülasyonu... Bu da bizi ikinci eleştiri noktasına götürüyor. İkinci eleştiri, Mufti'nin çözümlemesinde Atatürk'ün pragmatizmini, kişisel fayda maksimizasyonunu hedefleyen manipülatif bir araçsallaştırma olarak görmesi ve “taktik esneklik”³⁷ nitelemesini yaparak taktik seviyeye indirgemesidir. Böylesi bir indirgemeciliğin

³⁷ Age, s. 18.

her şeyden önce Muftı'nın cüret/temkin dikotomisinin baskın paradigmanın siyasa üzerindeki nedensellik etkisini gözden kaçırmaya sebep olacağını ileri sürmek zor olmasa gerek. Yakınlarda yayınlanan bir araştırmanın tespitinden hareketle, Cumhuriyet'in kuruluşu ile neticelenen dönemde Atatürk pragmatizminin "pragmatik eylem kuramı" çerçevesinde kapsamlı ve sistematik bir analizi, indirgemecilik tuzağına düşmekten koruyarak Cumhuriyet dönemi stratejik kültürünü daha net anlamamızı sağlayacaktır.³⁸

Genel hatlarıyla bakıldığında, pragmatik felsefe, mutlaklık ve kesinliklere şüpheyle yaklaşmasıyla bilinir, çünkü insan bilgisinin her durumda geçici olduğu varsayımından hareketle dogmatizmden kaçınmayı ve insani tecrübenin her yeni eylemde test edildiğini sonuçların işe yaramaz hale geldiğinin farkedilmesi durumunda eylemlerimizi bu yeni durumun gerekleri doğrultusunda uyumlaştırmamız gerektiğini hatırlatır. Atatürk'ün pragmatik eylem kuramını belki de stratejik pragmatizm olarak tanımlamak da mümkün olabilir. **Stratejik Pragmatizm** kitabının yazarlarına göre, kavramın ayırıcı noktası, eylemlerin her bir zaman dilimine ayrı ayrı odaklanarak kademeli zaman algısı temelinde yerine getirilmesidir.³⁹ Stratejik Pragmatizm askerî stratejide çok sık uygulama alanı bulmaktadır. Sözelimi operatif ve stratejik seviye harekâtının incelendiği ABD'nin **Ordu/Kolordu Harekâtı Talimnamesi'**ne göre, büyük birliklerin harekâtı, uzun süreli ve geniş kapsamlı olduklarından normal olarak safhalandırılır. Büyük birlik harekâtı planlaması cereyan eden harekâtın çok ötesini kapsar. Ordu seviyesinde cereyan eden bir operatif harekâtın bir safhası icra edilirken; diğer safhaları sırasıyla plan, taslak ve/veya kavram halindedir.⁴⁰ Askerî yazında da görüldüğü gibi, stratejik pragmatizmin

---

³⁸ Hikmet Kırık ve Oya Morva, *Cumhuriyet ve Pragmatizm: Yazılmamış Kuram*. Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2016.

³⁹ Michele Schmiegelow and Henrik Schmiegelow, *Strategic Pragmatism: Japanese Lessons in the Use of Economic Theory*, Praeger, New York, NY, USA, 1989.

⁴⁰ FM 100-15 Corps Operations, Headquarters, Department of the Army, Washington DC, 1986, s.1-2.

esası, orta vadede sürekli yenilenen malumata dayalı, daha planlı gelişmelerin söz konusu olduğu ya da ciddi anlamda yenilikler ve düzenlemeleri gerektirmesine karşın, henüz uzun dönemli hedefleri tespit etmek için yeteri kadar güvenilirlikte bilginin eksikliği durumunda mümkün olan en yeni ve en iyi malumata dayanarak kısa vadede başarılı ve etkili sonuçlar alarak orta ve uzun vadeli hedeflere ulaşma yaklaşımıdır.

Buradan hareketle, başta Atatürk olmak üzere “Cumhuriyetçi” stratejik tutum, Mufti'nin iddia ettiği gibi temkinlilik kavramında ifadesini bulan “haddimizi bilmek” şeklinde özetlenebilecek statik bir dogmatizm değil; stratejik pragmatizminin yansıması olarak kademeli zaman anlayışına paralel stratejik hedeflerdeki kademe anlayışıdır.

Bu anlayışa göre, bir hedefin o an için gerçekleşemez olması, gerçekleşmesinin imkânsız olması demek değildir. Kütahya-Eskişehir Muharebeleri sırasında ordunun Sakarya'nın doğusuna çekilmesi buna verilecek çok sayıdaki örnekten biridir. Bilindiği gibi, Yunan ordusunun ilerleyişi karşısında kabul edilen strateji, önce uygun mevzilere çekilerek saldırıya karşı direnmek, sonrasında uygun hareketlerle saldırıyı durdurmak, boşa çıkartmak ve böylece yeni orduyu kurmak için zaman kazanmak amacıyla taktik hamleler yapmaktır. Atatürk'e göre, bunlar nihai amacın belirleyiciliği merkezinde ve cephelerde kazanılmış tecrübenin bir yansıması, “askerliğin gereği” olarak görülmektedir. Nitekim bu çekilme, taarruz için elverişli koşullar oluşuncaya kadar, daha elverişli koşullarda savunmak, Atatürk'ün ifadesiyle “düşmanı vatanın harim-i ismetinde boğmak” maksadıyla yapılmakta; bir anlamda taarruz daha elverişli bir geleceğe ertelenmektedir. Bilindiği üzere, bu elverişli gelecek fırsatı kollanmakla kalmamış; elverişli koşullar stratejinin bir gereği olarak oluşturulmuş; düşman gerçekten de vatanın harim-i ismetinde boğulmuş; ardından da “Ordular ilk hedefiniz Akdenizdir, ileri!” emriyle takip ve imha edilmiştir.

Atatürk'ün stratejik pragmatizminin, Millî Mücadele'nin başlangıcından reformların sonuçlandırılmasına kadar, Cumhuriyet'in gerek iç, gerekse dış siyasetteki pratiklerine yansıdığını biliyoruz. Saltanatın ve Hilafetin kaldırılması, kılık kıyafet ve harf devrimleri yanı sıra yaşamının son dönemlerinde bizatahi yürüttüğü Hatay siyaseti,

bu bağlamda verilebilecek çok sayıdaki örnekten sadece birkaçıdır. Nitekim *Nutuk*'ta stratejisini şu sözlerle tanımlıyor:⁴¹

“Türk ata yurduna ve Türk’ün istiklâline saldıranlar kimler olursa olsun, onlara bütün milletçe silahla karşı koymak ve onlarla çarpışmak gerekiyordu. Bu önemli kararın bütün gerek ve zaruretlerini daha ilk gününde açığa vurup ifade etmek, elbette isabetli olamazdı. Uygulamayı birtakım safhalara ayırmak, olaylardan ve olayların akışından yararlanarak milletin duygu ve düşüncelerini hazırlamak ve basamak basamak ilerleyerek hedefe ulaşmaya çalışmak gerekiyordu. Nitekim öyle olmuştur. Eğer dokuz yıllık faaliyetimiz ve yaptıklarımız bir mantık silsilesi ile gözden geçirilirse, ilk günden bugüne kadar takip ettiğimiz genel doğrultunun, ilk kararın çizdiği yoldan ve yöneldiği hedeften asla sapmamış olduğu kendiliğinden anlaşılır.”

Atatürk’ün doktrinleştirme konusundaki düşüncesi de zihin yapısına egemen olan pragmatik yönetime dair daha net ve kapsamlı bir fikir verecektir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu’ndan nakledilen bir anektoda göre, Cumhuriyet modernleşmesinin bir ideolojiye, bir doktrine dayandırılması önerisine Atatürk’ün cevabı, “o zaman donar kalırız” şeklindedir.⁴² Bu yaklaşım esasen bir “doktrinsizlik doktrini” olarak pragmatizmin, Cumhuriyet’in kurucu iradesindeki varlığının zımnen ilan edilmesidir.

Mufti’nin bizatihi kendisi de bu olguların farkında olmasına rağmen, ileri sürdüğü kavram setiyle açıklayamadığından analizinde ortaya çıkan boşlukları hâkim stratejinin “taktik esneklikleri” olarak tanımlama yoluna giriyor. Öte yandan, bu çalışma söz konusu türden siyasi/diplomatik/askerî hamleleri bir eylem felsefesi olarak pragmatik

⁴¹ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi, Yay. haz. Prof.Dr. Zeynep Korkmaz, Ankara, 1994, s. 25.

⁴² Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Atatürk*, Haz: Atilla Özkırımlı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, ss. 149-150.

stratejik akıl ve stratejik kültüre hâkim taarruz ruhununun tarihsel aralıkta beliren ve Longhurst'ün “ince ayar” olarak tanımladığı kavramla açıklamaya çalışmanın daha isabetli olacağını öngörüyor. Buradaki “ince ayar” Kırık ve Morva'dan ilhamla Atatürk'ün ve dolayısıyla da Cumhuriyet'in stratejik aklının oluşmasında belirleyici olan “mümkün olanın felsefesi” yaklaşımının tarihsel-kültürel zemindeki stratejik tutumu olarak niteliyoruz.

Taarruz ruhu tam da bu iddiayı karşılamak iddiasındadır. Türk stratejik kültürünü karakterize etmekte yararlanılan taarruz ruhu, Batılı “saldırı kültüründen” farklı olarak, değerleri ihraç ya da empoze etmeyi amaçlamaz. Burada konu edilen stratejik eylem “koruma” amaçlı taarruzdur. Koruma, savunma ile ilişkili bir kavram olmakla birlikte, burada kastedilen bu korumanın taarruzî niteliğidir. Zira bu koruma salt kazanımların muhafazasına ve müdafasına dayanmamaktadır. Bu, aynı zamanda, Erken Cumhuriyet dönemi konjonktürü bakımından henüz kapanmamış hesapların takipçisi olmayı ve fırsatları kollamayı da içermektedir. Bizzat Atatürk'ün söylemi bize bu konuda ışık tutuyor. Örneğin *Zabit ve Kumandan ile Hasbihal*'in “Taarruz Ruhü” başlıklı dördüncü bölümü şu cümleyle başlamaktadır : “Ordunun görevi, vatani çiğnemek isteyen düşmana karşı ayağa kalkmaktır. Bu kalkış, elbette olduğu yerde durmak için değil, düşmana atılmak için olursa kalkışılmış olmaya değer”. Atatürk, bu minvaldeki sözleri askerî ve siyasi hayatının ilerleyen dönemlerinde de sıkça sarfetmiştir. Örneğin Adana'da 16 Mart 1923'te yaptığı konuşmada şunları söylemiştir:

“Vuzuhla ve kemali iftiharla ilân ederim ki, bu millet millî benliğini idrâk ve bunu bütün dünyaya ispat eylemiştir. Milletimiz son zaferleri hep bu havası, bu idrâki sayesinde kazandı. Milletleri yükselten bu havasa bir âmil daha ilâve edelim; intikam hissi... Milletlerin kalbinde hissi intikam olmalı. Bu alelade bir intikam değil; hayatına, ikbaline, refahına düşman olanların mazarratlarını izaleye matuf bir intikamdır. Bütün dünya bilmeli ki, karşımızda böyle bir düşman oldukça

onu affetmek elimizden gelmez ve gelmeyecektir. Düşmana merhamet aciz ve zaaftır. Bu, insaniyet göstermek değil; insanlık hassasının zevalini ilan etmektir.”⁴³

Yukarıda “taarruz ruhuna” ilişkin açıklamalar, ilk bakışta Scobell tarafından tanımlanan Çin “savunma kültürünü” çağrıştırmakla birlikte, belli noktalarda ondan farklılaşan kendine özgü bir yapıya sahiptir. Scobell, Çin savunma kültürünü şöyle tanımlıyor:

“Çin’in stratejik kültürüne ilişkin mevcut tasvirlerin hatalı olduğunu iddia ediyorum. Çin’in stratejik eğilimi, pasifist ya da tam tersi biçimde kavgacı olarak nitelendirilemez. Çin, ikili bir stratejik kültüre sahiptir. Bunun iki temel unsurundan ‘Konfüçyen’ olanı, saldırı karşıtıdır ve savunma motiflidir; ‘Reelpolitik’ olanı ise saldırı odaklıdır ve askerî çözümü tercih eder. Bu dualitenin her iki tarafı da aktiftir; etkileşimlidir ve birleşerek benim ‘Çin Savunma Kültü’ olarak adlandırdığım diyalektik tarzı teşkil ederler.”⁴⁴

Scobell’in Çin stratejik kültürüne ilişkin “Konfüçyen” nitelemesi, tam bir pasifizmi tarif ediyor. “Reelpolitik” tanımlaması ise, özellikle kültürel etki sahasında kalan toplumlara karşı çağının Emperyalistleri ile boy ölçüşebilecek düzeyde saldırgan eğilimleri tarif ediyor. Bu tanımlama, Türk taarruz ruhunun, Çin savunma kültüründen farkını ortaya koymamıza yardımcı olması bakımından anlamlıdır. Sözelimi, Atatürk’ün uzlaşmacı tavrını “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh”; hükmedici tavrını ise “düşmana merhamet aciz ve zaaftır” sözleriyle kodladığımızı düşünelim. Atatürk’ün uzlaşmacı tavrını Konfüçyen, hükmedici tavrını Reelpolitik ile eşleştirilme çabası ilk bakışta makul görünse de; son tahlilde bu, eksik bir gayret olacaktır. Zira “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” şiarı, sırf semantik açıdan bile kendi içinde bir dinamizm ve hatta yukarıda detayları açıklanan bir stratejik pragmatik safhalandırma

⁴³ *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri (Bugünkü Dille)*, Atatürk Araştırma Merkezi, C. II, Ankara, 2006, s. 117.

⁴⁴ Scobell, *China’s Use of Military Force...*, s. 15.

mantığı barındırır. En temel çözümlemeyle bu özdeyiş, ilk safhada yurt içinde, müteakiben de yurt dışında sulhun sağlanması gereğini işaret etmektedir ki, bu bile bu ünlü sözü pasifist alanın dışında tutmaya yetecektir. Bu nedenle, halim ya da hükmedici olsun, her hâlükârda Atatürk'ün genel davranışını dinamik ve dönüştürücü olarak karakterize etmek hatalı olmayacaktır.

2. İmparatorluk Subayı Olarak Mustafa Kemal'in Operasyonel Kod Analizi

Aslında bir imparatorluk subayı olarak Mustafa Kemal, henüz stratejik bir karar alıcı değildir. Dolayısıyla, bu döneme ilişkin stratejik karar analizleri Mustafa Kemal üzerinden değil; Sultan II. Abdülhamid, Sultan Reşad, Sultan Vahideddin ve Enver Paşa gibi stratejik karar alıcılar üzerinden yapıldığında sağlıklı sonuçlar verecektir. Öte yandan, Atatürk'ü bu dönemde incelemek, bu araştırma için iki önemli veri sunmaktadır: İlk olarak Atatürk'ün stratejik kültürlenmesinin ilk görünümünü teşkil eden 1907-1918 dönemi, stratejik kültür analizinde, karar alıcının davranışının biçimleniş sürecini ortaya koyması bakımından önemlidir. İkincisi, her ne kadar taktik ve operatif karar alıcı durumundaysa da, imparatorluk subayı Mustafa Kemal'in bazı taktik kararlarının stratejik düzeyde etkili olduğu da yadsınamaz. Trablusgarp Harbi'nde, Çanakkale Muharebeleri'nde ve Yıldırım Orduları Grup Komutanı iken Suriye-Filistin Cephesi'nde verdiği kararlar, bu tarz kararlardandır. Dolayısıyla, imparatorluk subayı Mustafa Kemal'in operasyonel kodları, onun genel stratejik kültürlenmesinin ilk görünümleri olması ve bilişsel yapısını yansıtmaları bakımından önemlidir.

Bu bölümde Atatürk'ün operasyonel kodları; 1911 Trablusgarp Savaşı sırasında tespit edilen bir yazılı ve sözlü metnin,⁴⁵ 1915 Çanakkale Muharebeleri sırasında tespit edilen bir yazılı ve sözlü

---

⁴⁵ 25/26 Nisan 1328 (1912) tarihinde Derne Osmanlı kuvvetleri Komutanı imzası ile Salih (Bozok) Bey'e yazdığı mektup.

metnin⁴⁶ ve 1916-1918 Doğu Cephesi Muharebeleri sırasında tespit edilen bir yazılı ve sözlü metnin⁴⁷ analiziyle ortaya konulmuştur.

Atatürk'ün seçili metinlerdeki felsefi ve araçsal kendi ve diğer inançları onu Şekil 1'deki Tip B'ye konumlandırmaktadır [AK3 (+.12, -1.21), AD3 (+.36, -.73)]. Tablo 3, Atatürk'ün P-1 ve I-1 puanlarının norm grubundan sapsmasını da göstermektedir.⁴⁸ Bir imparatorluk subayı olarak Mustafa Kemal, hasımların rasyonel olduklarına ve caydırılabileceklerine; bu bağlamda siyasal geleceğin nispeten öngörülebileceğine ve tarihi gelişim üzerinde kontrolün mümkün olduğuna inanmaktadır. Üstelik hedeflerin gerçekleştirilmesi konusunda iyimserdir. Şekil 1, Mustafa Kemal'i maksada en uygun hedefleri geniş bir çerçevede ve enerjik olarak aramayı esas alan ve sonuçlar yerine araçları sınırlayarak riskleri kontrol eden bir konuma yerleştirmektedir. Grafîğe göre, bir imparatorluk subayı olarak Mustafa Kemal, aldığı riske kıyasla daha büyük kazanımlar elde etmek için, güç kullanımı da dâhil olmak üzere her türlü taktik ve yöntemi uygulamaktan kaçınmayan bir lider görünümündedir. Bu konuda ***Bölüğün Muharebe Eğitimi*** adlı eserinde “Bütün taarruz muharebelerinde her şeyden önce piyade sınıfı, özünde bulunan taarruz ruhunu daima geliştirmelidir. Her ne pahasına olursa olsun düşmanın üzerine atılma fikri, bütün tutum ve davranışlarına egemen olmalıdır.”⁴⁹ demektedir.

Atatürk'ün Tip B görünümü; görece çatışmacı, araçsal risk/kazanç değerlendirmelerine bağlı olarak tedafüi stratejileri seçebilecek ve ortalama dünya liderinden daha yüksek tarihsel kontrol eğilimine sahip

⁴⁶ Bomba Sırtı Vakası'na dair Harp Mecmuasına verdiği demeç.

⁴⁷ 7'nci Ordu Komutanı olarak Halep'te 20 Eylül 1917 tarihinde Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya yazdığı rapor.

⁴⁸ Norm grup değerleri Louisiana Eyalet Üniversitesi Siyaset Bilimi öğretim üyesi Mark Schafer tarafından oluşturulmuştur. Bu araştırmanın yapıldığı tarih itibarıyla norm grup, 33 liderin 164 yazılı metninden oluşmaktadır.

⁴⁹ Mustafa Kemal Atatürk, ***Bölüğün Muharebe Eğitimi***, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995, s. 42.

bir operatif/stratejik karar alıcı profili yansıtmaktadır.

Yakınsak geçerliliği daha iyi test etmek maksadıyla; konuşmaların sayısı, kaynak seçimindeki önyargının kontrolü için bu ilk üç metnin ötesine genişletilmiştir. Bu bağlamda 1911 Trablusgarp Savaşı sırasında tespit edilen dört yazılı ve sözlü metnin⁵⁰, 1915 Çanakkale Muharebeleri sırasında tespit edilen dokuz yazılı ve sözlü metnin⁵¹ ve 1916-1918 Doğu Cephesi Muharebeleri sırasında tespit edilen 14 yazılı ve sözlü metnin⁵² analizi yapılmıştır. Söz konusu analiz sonuçları, Şekil 1'de AK ve AD kısaltmalarıyla görülebilmektedir. Burada da “diğer” imajının Tip DEF [AD (-.37, -.92)] ve “kendi” imajının Tip B [AK (+.09, -1.04)] olduğu görülmektedir. Atatürk'ün tarihsel gelişim üzerindeki kontrolü (P-4) norm gruba yakın olmakla birlikte, siyasi evrene bakış açısı ve seçtiği araçlar bakımından norm grup ortalamasına nazaran daha çatışmacı görünmektedir. Özetle Şekil 1'deki stratejilerin Atatürk'ün Tip B niteliğine göre tercih sırası; Taarruzi Güç Kullanımı > Fayda/Mahsur Analizine Dayanan Tedafüi Güç Kullanımı > Müzakere Koşuluyla Uzlaşma şeklinde ifade edilebilir.

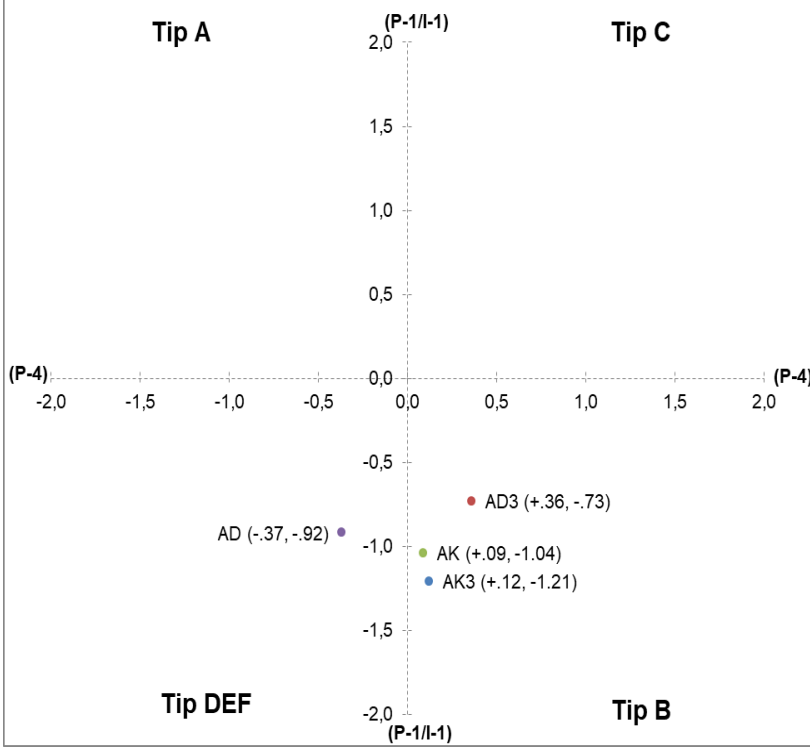
---

⁵⁰ 4 Ekim 1911 Trablusgarp muharebesi sırasında Sofya'dan yazdığı mektup; Salih Bozok'a Yazdığı Mektup, 28 Kasım 1911; Aynı-ı Mansur Karargahı'ndan Behiç Erkin'e Yazdığı Mektup, 30 Mart 1912; Aynı-ı Mansur Karargahı'ndan Behiç Erkin'e Yazdığı Mektup, 16 Temmuz 1912.

⁵¹ *Arıburnu Muharebeleri Raporu* adlı eserinden alınmıştır.

⁵² *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri* adlı derleme eserden alınmıştır.

**Şekil 1: İmparatorluk Subayı Mustafa Kemal'in
Felsefi ve Araçsal İnançları.⁵³**

⁵³ Açıklamalar: AK3, seçili üç metne göre Atatürk'ün kendi inançları. AD3, seçili üç metne göre Atatürk'ün diğer inançları. AK, geniş örnekleme göre Atatürk'ün kendi inançları. AD, geniş örnekleme göre Atatürk'ün diğer inançları.

**Tablo 3: Atatürk'ün 1907-1918 Dönemi
Operasyonel Kodlarının Norm Grupla Karşılaştırılması.**⁵⁴

	Atatürk'ün Ortalama Değerleri (N=29)	Norm Grubun Ortalama Değerleri (N=255)	Atatürk'ün Standart Sapma Değerleri (N=29)
Felsefi İnançlar			
P-1. Siyasi Alanın Doğası (Çatışma/İş Birliği)	-.980***	.250	.615
P-2. Siyasi Değerlerin Gerçekleşmesi (İyimserlik/Kötümserlik)	.168***	.118	.025
P-3. Siyasi Gelecek (Öngörülemez/Öngörülebilir)	.142**	.148	.003
P-4. Tarihsel Gelişim (Düşük Kontrol/Yüksek Kontrol)	.050	.212	.081
P-5. Şansın Rolü (Küçük Rol/Büyük Rol)	.966**	.968	.00117
Araçsal İnançlar			
I-1. Hedeflere Stratejik Yaklaşım (Çatışma/İş Birliği)	.085**	.334	.12467
I-2. Taktiklerin Yoğunluğu (Çatışma/İş Birliği)	.098**	.139	.0205
I-3. Risk Oryantasyonu (Riskten Kaçman/Risk Kabul Eden)	.232	.304	.036
I-4. Eylemin Zamanlaması			
a. Çatışma/İş Birliği	.487	.509	.011
b. Söylemler/Eylemler	.491*	.525	.017
I-5. Araçların Uygunluğu			
a. Ödül	.138**	.167	.0145
b. Vaat	.041	.073	.016
c. Cazibe/Destek	.351***	.427	.038
ç. Ret/Direnç	.140	.147	.0035
d. Tehdit Etme	.035	.047	.006
e. Cezalandırma	.124*	.138	.007

⁵⁴ Açıklamalar: * $P \leq .10$ düzeyinde norm gruptan sapma anlamlı (çift kuyruklu);
** $P \leq .05$ düzeyinde norm gruptan sapma anlamlı (çift kuyruklu);
*** $P \leq .001$ düzeyinde norm gruptan sapma anlamlı (çift kuyruklu).

Tablo 3, Atatürk ile diğer dünya liderlerinin görüşlerini karşılaştırmaktadır. Tabloda görüldüğü üzere Atatürk, daha büyük örneklemdeki siyasi evrenin norm grubundan daha çatışmacı görünmektedir (Atatürk P-1 = -.980). Atatürk'ün stratejik yönlendirme endeksi de norm gruptan daha çatışmacıdır (Atatürk I-1 = .085).

Atatürk'ün felsefi inançlarının onu taarruzi bir karar alıcı olarak göstermesinin yanında, tarihsel gelişim üzerindeki kontrolüne olan inancı (P-4), norm grubun ortalamasına pozitif eksende yakın durmaktadır (Atatürk P-4 = .050, Norm Grup P-4 = .212). Her ne kadar bu sonuçlar, Mufti'nin Atatürk'ün statükocu/temkinli olduğu iddiasını yanlışlıyor görünse de, sadece 1907-1918 dönemine ilişkin bir analiz nihai sonuç olarak değerlendirilmemelidir.

Nitekim daha geniş örnekleme Atatürk'ün araçsal inançları Tip DEF'ye doğru değişim göstermektedir. Demek oluyor ki, daha küçük örnekleme, Atatürk'ün araçsal inançları, Mufti'nin temkinlilik iddiasını destekler hale gelmektedir. Ancak Atatürk'ün araçsal bir savunmacı gibi davranması için kendi araçsal inançlarını oluşturarak dış dünyayı “tehlikeler diyarı olarak” adlandırdığı⁵⁵ iması, hâlen kuvvetli bir destek bulabilmiş değildir.

Gözden kaçırılmamalıdır ki; saldırgan realistler, uygun fırsatlar çıkana ya da araçlar yeterli güce ulaşıncaya kadar savunmada kalınabileceğine cevaz verirken; savunmacı realistler de, şiddetli bir dış güvenlik krizi veya savaş tehdidi altında devletlerin daha agresif tepki verebildiklerini kabul etmektedir. Diğer bir deyişle; savunma taarruz için elverişli koşullar oluşuncaya kadar geçici olarak uygulanabileceği gibi; savaşta hayatta kalabilmek için taarruz kaçınılmaz hale gelebilir. Konjonktürel tehdit seviyesinin doğru analizi; Atatürk'ün savaş tehdidi altında taarruzi bir tutum alabileceğini ya da fırsat bulduğunda geçici olarak beklettiği taarruzi planları uygulamaya sokabileceğini ortaya koyabilir. Nitekim onun Çanakkale Muharebeleri'nde 25 Nisan 1915 tarihinde verdiği ünlü emir, gelecekteki kararlarına ilişkin ipuçları

---

⁵⁵ Mufti, *Daring and Caution...*, s. 3.

içeriyor : “Kumandanlara verdiğim sözlü emirlere şunu eklemiştir: Ben size taarruz emretmiyorum ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman içinde yerimize başka kuvvetler ve kumandanlar gelebilir.”⁵⁶ Bunun, her ne kadar stratejik sonuçlar doğurmuş olsa da, özü itibarıyla taktik bir karar olması nedeniyle, bir başka yapısal geçerlilik testi olarak, Atatürk'ün diğer tarihsel dönemlerdeki davranışına da bakmak bilimsel açıdan daha uygun olacaktır.

Dağılma sürecindeki bir imparatorluğun subayı olarak Mustafa Kemal, felsefi inanışlar bakımından kendisinden beklenmeyecek şekilde iyimser bir görünüm çizmektedir. Yine de Mustafa Kemal'in iyimserliğinin araçsal “kendi” inancıyla ilişkili olduğunu, yani iyimserliğin, hedeflerini gerçekleştirmesine hizmet ettiğini hatırd tutmak gerekir. Nitekim Trablusgarp Savaşı sırasında 25/26 Nisan 1328 (1912) tarihinde Derne Osmanlı Kuvvetleri Komutanı imzası ile Salih (Bozok) Bey'e yazdığı bir mektupta,⁵⁷ Çanakkale Muharebeleri sırasında Bomba Sırtı Vakası'na dair Harp Mecmuasına verdiği demeçte,⁵⁸ 7'nci Ordu Komutanı olarak Halep'te 20 Eylül 1917 tarihinde Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya yazdığı raporda,⁵⁹ felsefi iyimserliğini

⁵⁶ Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, Pozitif Yayıncılık, İstanbul, 2009.

⁵⁷ “Bilirsın, ben askerliğin her şeyden fazla sanatkarlığını severim. Burada sanatın bütün gereklerini uygulayacak kadar zaman ve bu zamanla edinilebilecek vasıtalar olursa, işte o vakit milletin istediği hizmeti yapmış olacağız. Hayatımın bugününe kadar orduya faydalı bir kimse olmaktan başka vicdanımda bir emel beslemedim. Çünkü vatani korumak ve milleti mesut etmek için, her şeyden önce ordumuzun eski Türk ordusu olduğunu dünyaya bir daha göstermek lâzım olduğuna çoktan inanmışımdır.”

⁵⁸ “Karşılıklı siperler arasında mesafeniz sekiz metre... Yani ölüm muhakkak... Birinci siperdekiler, kurtulamamacasına kâmilan düşüyor, ikincidekiler onların yerine gidiyor. Fakat ne kadar şayan-ı gıpta bir itidal ve tevekkülle biliyor musunuz? Öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini biliyor. Hiç ufak bir fütur bile göstermiyor. Sarsılmak yok. Okuma bilenler, ellerinde Kuran-ı Kerim, cennete girmeye hazırlanıyorlar. Bilmeyenler Kelime-i Şehadet cekerek yürüyorlar. Bu, Türk askerlerindeki ruh kuvvetini gösteren şayan-ı hayret ve tebrik bir misaldir. Emin olmalıyız ki, Çanakkale Savaşı'nı kazandıran bu yüksek ruhtur.”

⁵⁹ “Kurtulma yolu ve çaresi vardır. Ancak en iyi tedbirleri bulmak lâzım gelir. Bu tedbirler şunlar olabilir: İçerde hükümeti kuvvetlendirmek. Beslenmeyi sağlamak. Yolsuzlukları en aşağı haddine indirmek. Harbin uzaması yeni kayıplara sebep olsa da, elimizde ve

gözlemlemek mümkündür.

Keza Sofya’da ataşemiliter iken Madame Corinne’e yazdığı bir mektupta “Benim ihtiraslarım, hem de pek büyük ihtiraslarım var. Fakat ben bu ihtiraslarımın gerçekleşmesini vatanıma büyük faydaları dokunacak, bana da yeterlikle yapabileceğim bir görevin canlı iç rahatlığını verecek büyük fikri başarmakta arıyorum. Bütün hayatımın prensibi bu olmuştur. Onu çok genç yaşında edindim ve son nefesime kadar ona bağlı kalacağım” diyerek hayat vizyonunu ifade etmektedir.

Diğer taraftan Mustafa Kemal’in çatışmacı görünümünün ardında; dağılma sürecinde güvenlik sorunları yaşayan bir imparatorluk çevresinin, Birinci Dünya Savaşı ortamının ve Mustafa Kemal’in genç bir subay olarak kişisel dinamizminin etkilerinin olduğu değerlendirilmektedir. Zannımızca Mustafa Kemal, döneminin Batılı liderlerinden daha fazla çatışmacı değildi.

3. Başkomutan Olarak Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın Operasyonel Kod Analizi

Çalışmanın bu bölümünde Atatürk’ün operasyonel kodları; 1919 Millî Mücadele (Güney Cephesi) sırasında tespit edilen bir yazılı ve sözlü metnin⁶⁰, 1920 Millî Mücadele (Kuvâ-yi Milliye) sırasında tespit edilen bir yazılı ve sözlü metnin⁶¹, 1921 Millî Mücadele (Batı Cephesi-Stratejik Savunma) sırasında tespit edilen bir yazılı ve sözlü metnin⁶² ve 1922 Millî Mücadele (Batı Cephesi-Büyük Taarruz) sırasında tespit edilen bir yazılı ve sözlü metnin⁶³ analiziyle ortaya konulmuştur.

---

gerimizde kalacak bölgeleri ve halkı dayanmaz ve çürük hâlde bulmamalıyız. Askerî politikamız bir savunma politikası olmalı, elimizde bulunan kuvvetleri ve bir tek neferi sonuna kadar saklamalıyız. Memleket dışında da bir tek Türk askerî kalmamalıdır.”

⁶⁰ “6 Kasım 1919’da Erzurum Müdafa-i Hukuk Cemiyeti’ne çekilen telgraf” *Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri (Bugünkü Dille)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006.

⁶¹ “21 Şubat 1920’de Rauf Bey’e yazdığım mektup” Atatürk, *Nutuk*, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, Yay. haz. Prof.Dr. Zeynep Korkmaz, Ankara, 1994, s. 244.

⁶² “Savunma hattı yoktur savunma sathı vardır...” Age, s. 385.

⁶³ “Taarruz planımızın ana çizgileri” Age, s. 415.

Atatürk'ün seçili dört konuşmadaki felsefi ve araçsal kendi ve diğer inançları onu Şekil 2'deki Tip B'ye yerleştirmektedir [AK4 (+.24; -1.37); AD4 (+.51; -.92)]. Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa, bu dönemde de hasımların rasyonel olduklarına ve caydırılabileceklerine; bu bağlamda siyasal geleceğin nispeten öngörülebileceğine ve tarihi gelişim üzerinde kontrolün mümkün olduğuna inanmaktadır. Hedeflerin gerçekleştirilmesi konusundaki iyimserliğini devam ettirmektedir. Şekil 2'de görüldüğü üzere, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, hedefleri görece daha geniş bir çerçevede aramakta; araçları sınırlayarak riskleri kontrol etmekte; sonuçları ve bu bağlamda stratejik hedefleri netleştirmektedir. Daha açık bir ifadeyle, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın felsefi inançları stratejik hedeflerine ulaşmaya yöneliktir ve bu sefer hedefler daha nettir:

“Bir millet; varlığını ve istiklalini kurtarabilmek için düşünülebilen her türlü teşebbüs ve fedakârlığı yaptıktan sonra başarıya ulaşır. Ya başaramazsa demek, o milletin ölmüş olduğu hükmüne varmak demektir. Öyle ise, millet yaşadıkça ve fedakârca teşebbüslerine devam ettikçe başarısızlık da söz konusu olamaz.”⁶⁴

Yine Şekil 2'ye göre, Millî Mücadele Başkomutanı olarak Mustafa Kemal Paşa, aldığı riske kıyasla daha büyük kazanımlar elde etmek için, güç kullanımı da dâhil olmak üzere her türlü taktik ve yöntemi uygulamaktan kaçınmayan bir lider görünümündedir. Atatürk'ün Başkomutan olarak Tip B görünümü; imparatorluk subayı kimliğine kıyasla daha çatışmacı, yine de araçsal risk/kazanç değerlendirmelerine bağlı olarak tedafüi stratejileri seçebilme imkân ve kabiliyetini muhafaza eden ve tarihsel kontrol eğilimi çok daha fazla olan bir stratejik karar alıcı profili yansıtmaktadır. Onun deyimiyle, “kesin sonuç daima taarruzla alınır. (...) Kesin sonuç, istenilen zaman gelmeden önce, gerçek ve ciddi taarruz zamanından önce birliklerin muharebe

⁶⁴ Atatürk, *Nutuk*, s.118.

güçlerini azaltmaktan, sayısını eksiltmekten kaçınmak lazımdır.”⁶⁵

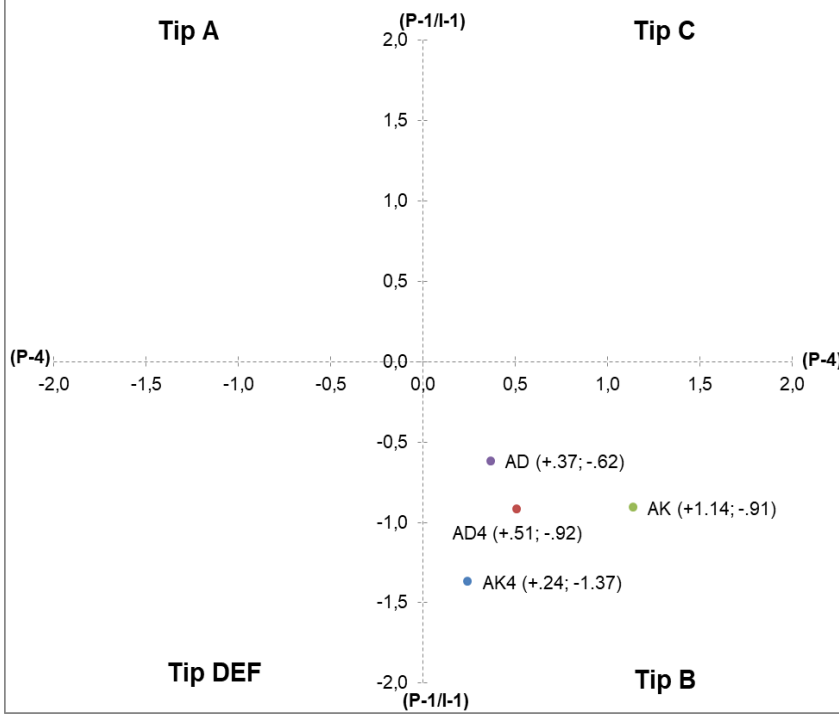
Bu analizde de yakınsak geçerliliği daha iyi test etmek amacıyla; konuşmaların sayısı, kaynak seçimindeki önyargının kontrolü için bu ilk dört metnin ötesine genişletilmiştir. Bu bağlamda 1919 Millî Mücadele (Güney Cephesi) sırasında tespit edilen altı yazılı ve sözlü metnin, 1920 Millî Mücadele (Kuvâ-yi Milliye) sırasında tespit edilen altı yazılı ve sözlü metnin, 1921 Millî Mücadele (Batı Cephesi-Stratejik Savunma) sırasında tespit edilen altı yazılı ve sözlü metnin ve 1922 Millî Mücadele (Batı Cephesi-Büyük Taarruz) sırasında tespit edilen altı yazılı ve sözlü metnin analizi yapılmıştır.⁶⁶ Söz konusu analiz sonuçları, Şekil 2’de AK ve AD kısaltmalarıyla görülebilmektedir. OKA-1’den farklı olarak, burada hem “kendi”, hem de “diğer” imajı Tip B biçiminde vücut bulmaktadır. Atatürk’ün tarihsel gelişim üzerindeki kontrolü (P-4) norm grup ortalamasının 0.36 puan üzerindedir ve aynı zamanda siyasi evrene bakış açısı ve seçtiği araçlar bakımından imparatorluk subayı Mustafa Kemal’e yakın, norm grup ortalamasına göre ise daha çatışmacı görünmektedir. Özetle Şekil 2’deki stratejilerin Atatürk’ün Tip B niteliğine göre tercih sırası; Taarruzi Güç Kullanımı > Stratejik Bir Araç Olarak Tedafüi Güç Kullanımı > Müzakere Koşuluyla Uzlaşma şeklinde ifade edilebilir.

⁶⁵ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri..., ss. 173-176.

⁶⁶ Bahse konu metinler *Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri; Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri* ile *Nutuk*’tan alınmıştır.

**Şekil 2: Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın
Felsefî ve Araçsal İnançları.⁶⁷**

⁶⁷ Açıklamalar: AK4, seçili dört metne göre Atatürk'ün kendi inançları. AD4, seçili dört metne göre Atatürk'ün diğer inançları. AK, geniş örnekleme göre Atatürk'ün kendi inançları. AD, geniş örnekleme göre Atatürk'ün diğer inançları.

Tablo 4: Atatürk'ün 1919-1922 Dönemi Operasyonel Kodlarının Norm Grupla Karşılaştırılması.⁶⁸

	Atatürk'ün Ortalama Değerleri (N=32)	Norm Grubun Ortalama Değerleri (N=255)	Atatürk'ün Standart Sapma Değerleri (N=32)
Felsefi İnançlar			
P-1. Siyasi Alanın Doğası (Çatışma/İş Birliği)	-.950***	.250	.602
P-2. Siyasi Değerlerin Gerçekleşmesi (İyimserlik/Kötümserlik)	.182***	.118	.032
P-3. Siyasi Gelecek (Öngörülemez/Öngörülebilir)	.285**	.148	.069
P-4. Tarihsel Gelişim (Düşük Kontrol/Yüksek Kontrol)	.57	.212	.177
P-5. Şansın Rolü (Küçük Rol/Büyük Rol)	.924**	.968	.022
Araçsal İnançlar			
I-1. Hedeflere Stratejik Yaklaşım (Çatışma/İş Birliği)	-.907**	.334	.621
I-2. Taktiklerin Yoğunluğu (Çatışma/İş Birliği)	-.96**	.139	.550
I-3. Risk Oryantasyonu (Riskten Kaçman/Risk Kabul Eden)	.471	.304	.084
I-4. Eylemin Zamanlaması			
a. Çatışma/İş Birliği	.377	.509	.066
b. Söylemler/Eylemler	.613*	.525	.044
I-5. Araçların Uygunluğu			
a. Ödül	.159**	.167	.004
b. Vaat	.172	.073	.050
c. Cazibe/Destek	.435***	.427	.004
ç. Ret/Direnç	.096	.147	.026
d. Tehdit Etme	.038	.047	.005
e. Cezalandırma	.102*	.138	.018

⁶⁸ Açıklamalar: * $P \leq .10$ düzeyinde norm gruptan sapma anlamlı (çift kuyruklu);
** $P \leq .05$ düzeyinde norm gruptan sapma anlamlı (çift kuyruklu);
*** $P \leq .001$ düzeyinde norm gruptan sapma anlamlı (çift kuyruklu).

Tablo 4, Atatürk ile diğer dünya liderlerinden oluşan norm grubun görüşlerini karşılaştırmaktadır. Tabloda görüldüğü üzere, Atatürk, daha büyük örnekleme'deki siyasi evrenin norm grubundan daha çatışmacı görünmektedir (Atatürk P-1 = -.950). Atatürk'ün stratejik yönlendirme endeksi de norm gruptan daha çatışmacıdır (Atatürk I-1 = -.907).

Atatürk'ün felsefi inançlarının onu taarruzi bir karar alıcı olarak göstermesinin yanında, tarihsel gelişim üzerindeki kontrolüne olan inancı (P-4), 1919-1922 döneminin stratejik eylemleri bakımından norm grubun ortalamasının üzerindedir (Atatürk P-4 = .57, Norm Grup P-4 = .212). OKA-1'dekilerin de üzerinde olan bu sonuçlar, Mufti'nin Atatürk'ün statükocu/temkinli olduğu iddiasını bir kez daha yanlışlamaktadır.

Halkının müstevliden kurtulma hareketine liderlik eden bir Başkomutan olarak Mustafa Kemal, felsefi inançlar bakımından, siyasi evreni çoklukla bir çatışma alanı olarak görmek; başarıya ulaşmak konusunda iyimser davranmakta; siyasi geleceğin kendi tasarladığı biçimde öngörülebilir olduğuna inanmakta; tarihsel gelişim üzerinde yüksek kontrol göstermekte ve norm grup ortalamasına yakın bir şans inancı bulunmaktadır. Araçsal inançlar bakımından ise, hedeflerin çatışmacı bir yolla elde edilebileceğine; bu nedenle de çatışmacı taktiklerin kullanılabilmesine inanmakta; stratejik başarının elde edilmesinde riskten kaçınan değil, riski kabul eden bir lider profili çizmektedir. Bu nedenle, eylem zamanlaması bakımından çatışmacı araçları iş birliği yöntemlerine, eylemleri ise söylemlere tercih etmektedir.

Bu safhadaki metinler üzerinde yapılan içerik analizlerinden, Atatürk'ün işgallerin başlamasını müteakip tek çarenin istiklâl olduğuna inanmasının, stratejisini tek hedefe yöneltmesine yol açtığı; bunun da hem makul ve somut safha hedefleri teşkil etmesini kolaylaştırdığı, hem de somut safha hedeflerinin başarı umut ve beklentisini sıcak tuttuğu; bunun da hedeflerin elde edilmesi hususundaki iyimserliği arttırdığı görülmektedir.

Analitik derinliği az olan değerlendirmeler, 1919-1922 döneminin ağırlıklı olarak savunmacı karakterde olduğu, bu dönemdeki tek taarruzi hareketin 1922 Ağustosunun sonunda yapıldığı, bu nedenle bu dönemin taarruzi karakterli olarak değerlendirilemeyeceği gibi

başlangıçta makul görünen bir sonuca ulaşabilecektir. Ancak, bu ve buna benzer yorumların gözden kaçırıldığı nokta, bağımsızlık hareketlerinin aslında doğası itibariyle taarruzi karakterli olmasıdır. Burada değerlendirmeleri “savunmacı” argümanına yönelten veri, bağımsızlık hareketlerini ortaya çıkaran ilk nedendir. Zira bağımsızlık hareketleri, az önce işgale uğramış ya da bağımsız hükümet etme iradesini kaybetmiş bir ülkede ortaya çıkar. Dolayısıyla, bu işgal anı, bir çöküş, bir göçüş, tam anlamıyla sıfırın altı noktasıdır. Bağımsızlık hareketi, bu noktadan başlar ve elde edilen her başarı, hareketi bir adım daha ileri götürür. Dolayısıyla, bağımsızlık hareketleri hep kazanma amacına yöneliktir; yani felsefi açıdan taarruzi karakterlidir. Araçsal bakımdan ise askerî strateji, başarıyı kazanmak ve bunu geliştirmek için inisiyatifi ele geçirmeye ve elde bulundurmaya odaklanır. Bağımsızlık hareketleri özelinde bunun uygulanış biçimi ya da doğru ifadeyle stratejisi; taktik başarılarla beslenen ve büyüyen bir taarruzi ordu teşkil etmektir. Az önce belirtildiği üzere, hükümet iradesi ortadan kalktığı için ordusu kalmayan bir ülkede, taktik başarılar taarruzi nitelikli gerilla harekâtıyla elde edilir. Mustafa Kemal Paşa 12 Temmuz 1920 tarihinde TBMM’de yaptığı konuşmada bu hususu şöyle ifade etmektedir:

“Efendiler, böyle küçük küçük müfrezelerin başında zâbit bulundurmakla vücuda getirilen teşkilât, (Gerilla) denilen harb-i sağır teşkilâttır. Cümleminizin hatırındadır ki; Heyeti İcraiye’nin muharebe hususundaki nokta-i nazarını burada izah ederken demiştim ki, uzun zaman muharebe etmek ve bütün milletin his-si cengâveranesini daima zinde tutabilmek için harb-i sağır yapacağız.”

Gerilla harekâtı doğası itibariyle, stratejik amaç ve hedeflere hizmet eder nitelikteki pusu ve akınlar içeren bir taarruzi muharebeler serisidir. Müstevliyi yıpratın başarılar, aynı zamanda halkın davaya olan inancını ve orduya katılımını artırır. Bir sonraki aşamada müstevli kuvvetleriyle baş edebilecek düzenli ordu kurulur. Bu ordu da yeterli güce ulaştığında, genel bir taarruzla müstevliyi alt eder.

Derinlemesine yapılmayan değerlendirmelere geri dönülecek olursa, taarruzi nitelikli bağımsızlık hareketlerinin felsefesi ve araçları bakımından ele alındığında, bardağı dolu tarafından bakıp 1919-1922

döneminde operatif anlamda, o da Sakarya nehrinin doğu kesimiyle sınırlı olmak üzere, sadece 23 Ağustos-12 Eylül 1921 tarihleri arasında, 22 günlük bir mevzi savunması yapıldığı da söylenebilir. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın 26 Ağustos 1921 tarihinde Sakarya Meydan Muharebesi sırasında verdiği emir, onun taarruzî nitelikli pragmatik stratejisini ve dinamik savunma anlayışını ortaya koymaktadır: “Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça terk olunamaz. Onun için, büyük, küçük her cüz-i tam bulunduğu mevziden atılabilir fakat küçük, büyük her cüz-i tam ilk durabildiğı noktada tekrar düşmana karşı cephe teşkil edip, muharebeye devam eder.”

Üstelik Sakarya Meydan Muharebesi'nin tarihi kayıtlara “zafer” ya da “Türk galibiyeti” olarak geçmesi, Türk Ordusunun 12 Eylül'de yaptığı karşı taarruzla Yunan ordusunu Afyon-Eskişehir hattına çekilmeye mecbur etmesiyle mümkün olmuştur.

1919-1922 döneminin felsefi inanç bakımından taarruzî nitelikli olmasının bir diğer kanıtı da, Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın 26 Ağustos'ta başlayan ve 30 Ağustos'ta Dumlupınar müstahkem mevkiinde Yunan ordusunun asıl kuvvetinin imhasını sağlayan taarruzu burada bitirmemiş olmasıdır. Her ne kadar taarruz hareketinde başarıdan faydalanma ve takip bir askerî gereklilikse de, Gazi Mustafa Kemal Paşa, Dumlupınar Meydan Muharebesi'nin hemen ardından 1 Eylül 1922 tarihinde yayınladığı emirde, ordulara Akdeniz'i (coğrafi olarak İzmir sahilinin bittiğı hattı) nihai hedef olarak değil, “ilk hedef” olarak vermiştir. 21 Eylül 1922 tarihinde Akşam Gazetesi muhabiri Falih Rıfkı'ya İzmir'de verdiği beyanatta, bu emrini açımlayarak “Ordularımızın ilk hedefi Akdeniz'dir, ordularımız Misak-ı Millî hükümlerini tamamıyla gerçekleştirdiğı zaman, ikinci ve üçüncü hedeflerine ulaşmış olacaklardır” ifadesiyle taarruz vizyonunu ortaya koymaktadır.

Bu ise stratejik taarruzun sonuçlanmadığının ve devam ettirileceğinin de bir göstergesidir. Diğer bir deyişle, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın felsefi inanışına göre, stratejik açıdan geçici olan “taarruz” değil, “savunmadır” ve kaynak/vasıta oranına dayanır. Nitekim Başkomutan Mustafa Kemal Paşa 4 Ekim 1922 tarihinde TBMM'de yaptığı konuşmada “Ülkemizi çiğnemek üzere ülkemize giren Yunan

ordusunu milletin harim-i ismetinde boğacağız. Bu sözümde yanılmamış olduğumu olaylar kanıtladı sanırım. Gerçekten Yunan ordusu kutsal toprağımızda tümü ile boğulmuştur... Arkadaşlar, ulusumuz tek bir adam gibi gösterdiği sarsılmaz birlik ve çaba ile bu başarıyı kazanmıştır” diyerek, savunmanın geçici niteliğini ortaya koymuştur. Kısacası, 1919-1922 döneminin gerek felsefi, gerekse araçsal inançlar bakımından taarruzi görünümlü olarak tespit edilmesinin, hatalı bir sonuç olmadığı değerlendirilmektedir.

Crichlow’a göre, bir liderin, uluslararası ilişkilerin yürütülmesine yönelik anlayış ve yatkınlıklarıyla ilgili üç temel faktöre (siyasi evrenin doğasını algılamaları, tercih ettikleri siyasete yaklaşımları ve çevrelerine duyarlılığı) ilişkin yönlendirmelerini bilmek, onun siyasi davranışlarını açıklayabilecek bir biçimde sınıflandırılmasına izin verir. Crichlow, beş gruba ayırdığı tipolojide çevrelerinin doğasına karşılık vermek suretiyle siyasete uzlaşmacı veya çatışmacı yaklaşan; ne uzlaşmacı, ne de çatışmacı stratejilere yatkın olan liderleri pragmatistler olarak adlandırır. Crichlow’a göre, pragmatistlerin davranışlarını anlamının anahtarı, onların siyasi evrenin doğası hakkındaki görüşlerini anlamaktır.⁶⁹ Gerek imparatorluk subayı, gerekse başkomutan niteliğiyle Atatürk için siyasi evren, doğası itibarıyla çatışmanın geçici olduğu bir ortamdır. Ancak bu ortamda beka için yeteri kadar uzlaşmacı ve fakat gerektiğinde taarruzi davranmak gerekir. Bu niteliğiyle Atatürk Crichlow’un pragmatist lider tanımına uymaktadır.

Sonuç

Stratejik kültür üzerine çalışmalar İkinci Dünya Savaşı sonrasında kayda değer gelişmeler katetmiş olmasına karşın, Türk Stratejik Kültürü üzerine çalışmalar oldukça yakın tarihli ve gerçekten sınırlı sayıdadır. Bu çalışmalardaki ortak özellik Cumhuriyet dönemi Türk Stratejik Kültürünü genel eğilimlerin bir yansıması olarak taarruz/savunma ya da cüret/temkin ikilemi temelinde ele alıyor

---

⁶⁹ Scott Crichlow, “Idealism or Pragmatism? An Operational Code Analysis of Yitzhak Rabin and Shimon Peres”, *Political Psychology*, Vol. 19/4, 1998, 683-706, s. 701.

olmalarıdır. Bu yaklaşıma dayalı analizler, stratejik kültürü herhangi bir dönem içinde statik ve dogmatik olarak çerçevelemeleri sonucu, sınırlı bir açıklayıcılığa sahiptirler. Bu yazıda Cumhuriyet dönemi stratejik kültürü stratejiye dinamik, proaktif ve kazanma odaklı bakan ve aynı zamanda Atatürk'ün askerî stratejisinin de temel kavramı olan “taarruz ruhu” üzerinden ele alınmıştır. Bize göre, Cumhuriyetçi stratejik tutum, Müftü'nin iddia ettiği gibi haddimizi bilmekten kaynaklı temkinlilikten değil; stratejik pragmatizmin yansıması olarak kuvvet, zaman ve mekan bakımından safhalara sahip stratejik eylem tarafından şekillenmiştir. Atatürk'ün ve dolayısıyla da Cumhuriyet'in stratejik aklı, mümkün olanı gerçekleştirirken tarihsel-kültürel bağlamın öngördüğü devamlılık içinde ince ayarı ana stratejik tutum olarak benimsiyor.

Atatürk ile somutlaşan Türkiye Cumhuriyeti stratejik kültürünü, yine kendisince kullanılan taarruz ruhu ile kavramsallaştırmak, bu araştırmanın bilinçli bir tercihidir. Zira Atatürk'ün de pek çok kez vurguladığı üzere, Türk Stratejik Kültürü kendine yönelik saldırıları bertaraf etmek ve Misak-ı Milli'yi elde etmek maksadıyla taarruzi olmayı esas alır. Bu niteliğiyle dönemin Batılı devletlerinin güttüğü saldırgan ve yayılcı eğilimler üzerinden tanımlanan “saldırı kültürü” ile ilişkilendirilemez. Diğer taraftan pasifist Konfüçyen ve saldırgan Reelpolitik eğilimleri bünyesinde barındıran Çin “savunma kültürü” ile de farklıdır. Zira Çin savunma kültürünün bünyesindeki her iki eğilim birbirini bütünleyen pragmatik birer ince ayar davranışı değil, birbiriyle çatışan iki eğilimdir. Diğer bir deyişle, savunma, savunma ve saldırı yerine göre uygulanan pragmatik stratejinin öğeleri değil, Uzak Doğu kültürüne atfen “ying ve yangtır”; en özlü tabiriyle Çin savunma kültürü bir dikotomidir.

Birbirini takip eden iki tarihsel dönemde yapılan içerik analizi sonuçlarına göre; Atatürk siyasal geleceğin nispeten öngörülebileceğine ve tarihi gelişim üzerinde kontrolün mümkün olduğuna inanmaktadır. Hedeflerin gerçekleştirilmesi konusundaki iyimserdir; hedefleri geniş bir perspektifte değerlendirmektedir. Atatürk'ün felsefi inançları stratejik hedeflerine ulaşmaya yöneliktir ve bu hedefler zaman içinde tedricen netleşmektedir.

Diğer taraftan, norm grupla yapılan karşılaştırmada Atatürk, norm gruba kıyasla daha çatışmacı görünmektedir. Yine Atatürk'ün

268

Güvenlik
Stratejileri

Yıl: 14

Sayı: 28

stratejik yönlendirme endeksi de norm gruptan daha çatışmacı olduğu sonucunu vermektedir. Atatürk'ün felsefi inançlarının onu taarruzi bir karar alıcı olarak göstermesinin yanında, tarihsel gelişim üzerindeki kontrolüne olan inancı da döneminin stratejik eylemleri bakımından norm grubun ortalamasının üzerinde çıkmaktadır. Atatürk'ün ordulara ilk hedef olarak Akdeniz'i gösterirken Misak-ı Millî hükümlerinin tamamıyla gerçekleştirilmesiyle ikinci ve üçüncü hedeflerine ulaşmış olacaklarını beyan etmesi, taarruz vizyonunun stratejik pragmatizm temelinde şekillendiğinin açık göstergesidir. Diğer bir deyişle, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın mümkün olanın felsefesi olarak tanımladığımız ve basitçe kaynak/vasita oranına dayanan stratejik pragmatizmi, savunmacı değil, taarruzi niteliğiyle öne çıkmaktadır.

Summary

History research has an important place in the macro-peripheral analysis of strategic culture. In historical analysis, "offense" and "defense" are interesting areas of discussion. Discussions on trends and counter-tendencies in strategic culture also find their place in the Turkish Strategic Culture. Various authors have developed a similar dialectic with definitions such as attack/defense or daring/caution. On the other hand, the pragmatic tendency of Gazi Mustafa Kemal Atatürk's rhetoric to the spirit of attack constitutes the problematic of this research. In this study, the spirit of attack in Turkish Strategic Culture was analyzed with Atatürk's own writings and speeches.

According to the common opinion in the academic literature, the argument about the definition and operation of the strategic culture is very close to the Operational Code Analysis structure.

Mufti's dual opposition, which he conceptualized in terms of the Turkish political culture with the republican/cautious and imperial/courageous, reflects the historical break with Westernization or Modernism. However, it seems functional to distinguish the strategic culture of the Republic as dominant and counter-paradigms, but it remains open to criticism at two points.

The first of these criticisms is related to the starting scale of the Republic's Strategic Culture. Mufti tries to justify his thesis in the decisions he made when deciding on Atatürk. According to the Mufti, the basic idea of Atatürk was to eliminate the imperial complexity and heterogeneity. The solution is to attack both sides of the problem; in other words, to homogenize social diversity, to eliminate the effects of imperialism such as Ottomanism, Islamism, and Turanism. According to Mufti, the new slogan was expressed as "we know our limits".

The second criticism is that Mufti considers the pragmatism of Atatürk as a manipulative instrumentalization aiming at personal benefit maximization and reduces it to a tactical level by qualifying "tactical flexibility".

In general, pragmatic philosophy is known for its suspicion of absoluteness and certainty. Because it is based on the assumption that human knowledge is temporary in every situation, it reminds us that we must harmonize our actions in accordance with the requirements of this new situation in the event that it is realized that humanistic experience has been tested in every new action and the results become useless. It may also be possible to define Atatürk's pragmatic action theory as perhaps strategic pragmatism. The basis of strategic pragmatism can be summarized using a knowledge-based and progressive approach that is constantly updated in the medium term to achieve effective results in the short term, so that medium and long term goals are reached step by step. According to this understanding, the fact that a target cannot be realized at the moment is not to be impossible.

On the other hand, this study explains the political/diplomatic/military moves as a philosophy of action with the concept of pragmatic strategic mind and strategic culture, which is defined in the historical range and which Longhurst defines as "fine tuning". The fine tuning here is the source of inspiration for Kırık and Morva, the strategic attitude of Atatürk's philosophy, and decisive in the formation of the Republic's strategic mentality. The spirit of attack fulfills this claim. The spirit of attack used to characterize the Turkish strategic culture is not to impose or impose on values, contrary to the Western cult of offensive.

270

Güvenlik
Stratejileri
Yıl: 14
Sayı: 28

Kaynakça

Atatürk'ün Analize Tabi Tutulan Eserleri:****

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (Bugünkü Dille), Atatürk Araştırma Merkezi, Cilt II, Ankara, 2006.

Atatürk'ün Tamim ve Telgraf ve Beyannameleri (Bugünkü Dille), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006.

Atatürk'ün TBMM Açış Konuşmaları, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Takımın Muharebe Eğitimi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Bölüğün Muharebe Eğitimi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Cumali Ordugâhı*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Taktik Tatbikat Gezisi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Taktik Mesele Çözümü*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995.

ATATÜRK, Mustafa Kemal ve Nuri Conker, *Zabit ve Kumandan-Zabit ve Kumandan ile Hasbihal*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1981.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Nutuk*, AKDİTYK Atatürk Araştırma Merkezi, Yay. Haz. Prof.Dr. Zeynep Korkmaz, Ankara, 1994.

BORAK, Sadi, *Atatürk'ün Özel Mektupları*, Kırmızı Beyaz Yayınevi, 2004.

**** Özellikle tarih araştırmalarında analiz edilen eserlerin orijinal metinlerinin kullanılması daha muteberse de, analizlerimizde kullanılmasının üç önemli gerekçesi bulunmaktadır. Birincisi; bahse konu eserlerin yeni baştan yoruma gerek duyulmayacak kadar çok sayıda değerli ve saygın sadeleştirmesinin ve derlemesinin bulunmasıdır. İkincisi; bu araştırmada bilgisayar destekli bir analiz metodunun kullanılmış olması; bunun ise analiz metinlerinin dijital karakterleri dikte ettirmesidir. Üçüncü gerekçe ise ; bu araştırmanın yazarın birincil kaynaklara ulaşabilirliğini göstermesinden ziyade, kaynakların derinliğine tarandığını göstermeyi amaç edinmesidir. Bu niteliğiyle son gerekçemiz, birinci gerekçemizle birbirine dayanak teşkil etmektedir.

Kitaplar

- ATAY, Falih Rıfki, *Çankaya*, Pozitif Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- BOOTH, Ken, *Strategy and Ethnocentrism*, Holmes & Meier, New York, NY, USA, 1979.
- FM 100-15 Corps Operations*, Headquarters, Department of the Army, Washington DC, 1986.
- GEISS, Imanuel, *July 1914: The Outbreak of the First World War: Selected Documents*, W.W. Norton, New York, NY, USA, 1967.
- GOLTZ, Colmar Freiherr von der, *Das Volk in Waffen, Ein Buch über Heerwesen und Kriegführung unserer Zeit*, R.v. Decker, Berlin, 1883.
- HART, Basil H. Liddell, *Through the Fog of War*, Random House, New York, NY, USA, 1938.
- JONHSTON, Alastair I., *Cultural Realism: Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, USA, 1995.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, *Atatürk*, Haz: AtillaÖzkırmılı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- KIRIK, Hikmet ve Oya Morva, *Cumhuriyet ve Pragmatizm: Yazılmamış Kuram*. Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- LEITES, Nathan C., *A Study of Bolshevism*, Free Press, Glencoe, Scotland, UK, 1953.
- LEITES, Nathan C., *Operational Code of the Politburo*, RAND Corporation, New York, NY, USA, 1951.
- MUFTİ, Malik, *Daring and Caution in Turkish Strategic Culture: Republic at Sea*, Palgrave Macmillan, New York, NY, USA, 2009.
- SCHMIEGELOW, Michele and Henrik Schmiegelow, *Strategic Pragmatism: Japanese Lessons in the Use of Economic Theory*, Praeger, New York, NY, USA, 1989.
- SCOBELL, Andrew, *China's Use of Military Force: Beyond the Great Wall and the Long March*, Cambridge University Press, New York, NY, USA, 2003.
- Yeni Mecmua: Çanakkale Özel Sayısı* (18 Mart 1918), Bugünkü Dille Haz. Muzaffer Albayrak, Ayhan Özyurt, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2006.

ZUBER, Terence, *Inventing the Schlieffen Plan: German War Planning 1871-1914*, Oxford University Press, Oxford, USA, 2003.

Sözlükler

Büyük Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2009.

Makaleler ve Kitap Bölümleri

ALTUNIŞIK, Meliha Benli, "Turkey's Security Culture and Policy towards Iraq", *Perceptions*, Spring 2007, Vol. 12, 69-88.

CRICHLLOW, Scott, "Idealism or Pragmatism? An Operational Code Analysis of Yitzhak Rabin and Shimon Peres", *Political Psychology*, Vol. 19/4, 1998, 683-706.

EVARA, Stephen van, "The Cult of the Offensive and the Origins of the First World War", *International Security*, Vol. 9 (1), Summer, 1984, 58-107.

FARRAR, Lancelot L. Jr., "The Short War Illusion: The Syndrome of German Strategy, August-December 1914", *Militaergeschichtliche Mitteilungen*, No. 2, 1972.

KARAOŞMANOĞLU, Ali L., "The Evolution of the National Security Culture and Military in Turkey", *Journal of International Affairs*, Fall 2000, Vol. 54 (1), 199-216.

KÖRPE, Özgür, "Stratejik Kültür ve Güncel Kuramsal Tartışmalar", *Güvenlik Stratejileri*, Sayı 24, 147-182, Aralık 2016.

ÜNDER, Hasan, "30'ların Ders Kitaplarından ve Kemalizm'in Kaynaklarından Biri Millet-i Müsellaha ve Medeni Bilgiler", *Tarih ve Toplum*, C. 32, S. 192, Aralık 1999, 48-56.

ÜNDER, Hasan, "Goltz, Millet-i Müsellaha ve Kemalizm'deki Spartan Ögeler", *Tarih ve Toplum*, C. 35, S. 206, Şubat 2001, 45-54.

WALKER, Stephen G., Mark Schafer, and Michael D. Young, "Profiling the Operational Codes of Political Leaders," in *The Psychological Assessment of Political Leaders: With Profiles of Saddam Hussein and Bill Clinton*, ed. Jerrold M. Post, University of Michigan Press, Ann Arbor, 2003, 215-245.

WALKER, Stephen G., Mark Schafer, and Michael Young, "Systematic Procedures for Operational Code Analysis," *International Studies Quarterly*, Vol. 42/1, March 1998, 175-190.

Bildiriler

AKCAN, Erol, “Colmar von der Goltz Paşa'nın Osmanlı Ordusu ve Asker-Sivil Aydınlar Üzerindeki Etkisi”, *Tarihi ve Kültürel Yönleriyle II. Türk-Alman İlişkileri Uluslararası Sempozyumu*, Julius-Maximilians-Universität, Würzburg/Almanya, 14-17 Kasım 2013.

Raporlar

MCCLELLAND, Charles, *World Event/Interaction Survey, 1966-1978*, ICPSR (Inter-university Consortium for Political and Social Research) Nr. 5211, ICPSR Ann Arbor, MI, USA, January 1999.

İnternet Kaynakları

Jordanes, *The Origin and Deeds of the Goths*, (Çev. C.C. Mierow), 1908, <http://people.ucalgary.ca/~vandersp/Courses/texts/jordgeti.html>, (Erişim Tarihi: 21.08.2018)